

Рівненський державний гуманітарний університет  
Філологічний факультет  
Кафедра української мови та славістики

Дипломна робота  
на здобуття освітнього ступеня магістра

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИХ  
ЗАСОБІВ МОВИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Виконала студентка VI курсу групи У-61  
спеціальності 014 Середня освіта  
(українська мова і література)  
Людмила БАРЧУК

Керівник – кандидат філологічних наук,  
доцент Юлія РИЧАГІВСЬКА

Рецензент – кандидат філологічних наук  
Наталія ЧИЖ

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                    |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                                                                  | <b>3</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ<br/>ЗАСОБІВ УВИРАЗНЕННЯ МОВИ.....</b>                                                         | <b>6</b>  |
| 1.1. Поняття про стилістичний синтаксис і його виражальні засоби... ..                                                                             | 6         |
| 1.2. Типи синтаксично-стилістичних прийомів і фігур.....                                                                                           | 9         |
| <b>РОЗДІЛ 2. СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ В ПОЕЗІЇ<br/>ІВАНА МАЛКОВИЧА.....</b>                                                                  | <b>22</b> |
| 2.1. Повтор як основа синтаксичних прийомів та фігур .....                                                                                         | 22        |
| 2.2. Прийоми та фігури на основі порядку слів .....                                                                                                | 24        |
| <b>РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИХ<br/>ЗАСОБІВ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ....</b>                                      | <b>28</b> |
| 3.1. Стилїстика в навчальних програмах з української мови.....                                                                                     | 28        |
| 3.2. Синтаксичні стилїстичні прийоми та фігури на уроках української<br>мови у профільній школі (вправи на матеріалі поезії Івана Малковича) ..... | 40        |
| <b>ВИСНОВКИ .....</b>                                                                                                                              | <b>50</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b>                                                                                                         | <b>53</b> |

## ВСТУП

Актуальність теми обумовлена зростанням інтересу до встановлення механізмів, які забезпечують експресивність і художню цілісність поетичного твору. Вивчення мовних засобів, зокрема синтаксичних, та їхніх стилістичних можливостей на кращих зразках поетичного мовлення має важливе значення для формування художнього смаку та розвитку мовного чуття.

Ідіостиль поета Івана Малковича зачаровує мелодикою, відображає поєднання сучасних тенденцій віршування з традицією, а мовні засоби у його творах можуть слугувати основою для осмислення естетичної цінності художнього слова. У контексті стилістичного синтаксису поезія автора постає багатим матеріалом для ілюстрації взаємозв'язку синтаксичної структури та стилістичної виразності.

Поетична творчість Івана Малковича привертає увагу дослідників. Огляд праць лінгвістів показав, що дослідників цікавить передусім лексичний аспект його поезії. Об'єктом наукових студій ставали порівняння як виражальний засіб, що сприяє розкриттю ідейно-художнього задуму (С. Поворознюк) [43, с. 95]; топоніми як маркери визначальних ознак ідіостилу автора (Ю. Браїлко) [8, с. 61]; антропоніми (Х. Хлистун) [58, с. 114], різнорівневі мовні одиниці, які об'єднують назвою «мовно-естетичні знаки української культури» (Т. Беценко) [7, с. 77]. Отож, синтаксично-стилістичні особливості віршових текстів цього автора ще потребують детального та комплексного вивчення. Поезія митця відзначається складною та багатогранною системою синтаксичних засобів, яка слугує для створення певних емоційних і смислових відтінків.

Нашу увагу творчість поета привернула як приклад досконалої синтаксичної організації, що може послугувати для вивчення синтаксично-стилістичних засобів мови в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО)

**Мета** дослідження – з'ясувати особливості вивчення стилістичних засобів синтаксису в ЗЗСО, визначити ефективні методи, прийоми, вправи для засвоєння знань про стилістичні ресурси мови.

### **Завдання дослідження:**

1. Проаналізувати наукові праці про стилістичні ресурси синтаксису, визначити теоретичні засади вивчення стилістичного синтаксису в україністиці.
2. Систематизувати типологічні характеристики синтаксично-стилістичних прийомів і фігур.
3. Описати основні синтаксично-стилістичні засоби в поезії Івана Малковича, які виникають на базі повтору та порядку слів (інверсія, хіазм, синтаксичний паралелізм тощо).
4. Проаналізувати чинні програми щодо теми дослідження.
5. Розробити систему вправ для засвоєння синтаксично-стилістичних засобів мови (на матеріалі творчості Івана Малковича).

**Об'єкт** дослідження – синтаксично-стилістичні засоби в курсі української мови в ЗЗСО.

**Предмет** дослідження – вправи та завдання для засвоєння синтаксично-стилістичних ресурсів мови та формування в здобувачів ЗЗСО умінь і навичок їх використовувати (на матеріалі поезії Івана Малковича).

**Методи дослідження.** Описовий метод використано для систематизації та класифікації синтаксично-стилістичних засобів у поезії Івана Малковича. Метод аналізу та синтезу застосовано для визначення специфіки синтаксично-стилістичних прийомів. Порівняльний метод дозволив опрацювати програми для ЗЗСО з української мови. Методом моделювання створено систему вправ для старших класів ЗЗСО.

**Наукова новизна.** Розширено уявлення про синтаксично-стилістичні засоби в контексті творчості Івана Малковича. Укладено авторську систему вправ і завдань на матеріалі творів поета для вивчення стилістичних засобів синтаксису.

**Практична цінність.** Результати дослідження можуть бути використані у подальших лінгвостилістичних студіях для вивчення синтаксичних особливостей художнього мовлення, можуть слугувати основою для написання курсових і дипломних робіт. Матеріали дослідження доцільно

використовувати в навчальному процесі в курсах стилістики української мови, лінгвістичного аналізу тексту тощо.

**Апробація.** Основні положення магістерської роботи висвітлено в доповідях на конференціях:

- IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова в національному та світовому вимірах» (Рівне: РДГУ, 29 травня 2025 р.);

- Всеукраїнській студентській конференції «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький: ХНУ, 22 травня 2025 р.);

- щорічній звітній науковій конференції РДГУ (Рівне: РДГУ, 15 травня 2025 р.).

**Публікація:** Барчук Л. Стилістичний синтаксис як розділ лінгвостилістики. *Лінгвістичні студії молодих дослідників* : зб. наук. праць. Рівне : РДГУ. Вип. 14. 2025. С. 20–24.

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, трьох розділів основного тексту, висновків, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг роботи 59 сторінок, із них основний текст поданий на 53 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ УВИРАЗНЕННЯ МОВИ

#### 1.1. Поняття про стилістичний синтаксис і його виражальні засоби

Синтаксис – один із центральних розділів граматики, який вивчає способи поєднання слів у словосполучення й речення. У площині стилістики він набуває додаткових вимірів – функційно-комунікативного, оцінного, експресивного. Ці параметри визначають сферу стилістичного синтаксису – галузі мовознавства, що досліджує функційні, емоційно-експресивні, комунікативні можливості синтаксичних структур у межах різних стилів мови.

Мовознавці зауважили, що стилістика найповніше реалізується на синтаксичному рівні, оскільки саме через синтаксис мовець виражає не лише зміст, а й інтенцію, ставлення до змісту, комунікативну мету [18, с. 221].

Стилiстика розглядає синтаксичні одиниці (словосполучення, речення, члени речення) не лише з погляду граматичних зв'язків, а й із погляду стилістичних функцій. Йдеться про синтаксеми, тобто синтаксичні одиниці, які виконують певні стилістичні ролі в мовленні, виявляючи функційно-сміслові, емоційні чи експресивні забарвлення [18, с. 221]. На відміну від лексичних одиниць, які можуть мати чітке стилістичне закріплення за певним стилем (наприклад, терміни – за науковим, розмовні слова – за розмовним), речення як синтаксичні структури універсальні за формою. Однак специфіка їхнього функціонування в текстах різних стилів дозволяє говорити про характерну стилістичну роль того чи того синтаксичного типу [18, с. 221]. Тому не йдеться про поділ речень на стилістично марковані чи немарковані, а про типові форми реалізації певних синтаксичних структур у межах певного функційного стилю чи жанру мовлення.

У дослідженнях, присвячених художньому стилю, стилістичний синтаксис часто визначений як динамічне, експресивно насичене явище, що виходить за межі традиційного розуміння синтаксичних норм [15, с. 31]. Мовні структури з високим ступенем стилістичної продуктивності функціують не

лише як засоби граматичної організації, а як маркери естетичного впливу, семантичного розширення та когнітивного ускладнення тексту. У художньому мовленні вони підпорядковуються задуму і, наприклад, у текстах постмодерністів залучені до авторської гри з аудиторією, стають частиною інтертекстуальної взаємодії тощо [15, с. 31].

У межах стилістичного синтаксису, одним із центральних об'єктів дослідження є синонімічні варіанти синтаксичних конструкцій, які роблять мовлення гнучким, стилістично виразним, відповідним до функційно-комунікативних завдань. Стилiстичний синтаксис досліджує найдоцільніше використання таких варіантів з огляду на зміст, функційно-стильову належність, мету тексту та його загальноестетичну спрямованість [25, с. 262]. Тобто синтаксична організація мовлення розкривається не ізольовано, а в тісному зв'язку з прагматичними параметрами висловлення.

Мовознавці підкреслюють, що синтаксичний матеріал є джерелом стилістичного потенціалу завдяки, з одного боку, явищу синтаксичної синонімії, а з іншого – завдяки лексичному наповненню синтаксичних компонентів. Саме на цій двополюсності – граматичній і лексичній – ґрунтується функційно-стилістичне багатство мовлення, що виявляється через варіювання конструкцій на різних рівнях [35, с. 60].

Науковці по-різному розуміють синтаксичну синонімію. Найчастіше як можливість передати однаковий або дуже близький зміст різними конструкціями – з відтінками функційно-стильового або експресивного забарвлення. Водночас синонімічні структури можуть залишатися стилістично нейтральними, що не применшує їхнього потенціалу в художньому, публіцистичному, науковому мовленні. Синонімія реалізується на трьох рівнях: словосполучення, члени речення, речення як структурно-семантична одиниця.

До різновидів таких конструкцій належать, наприклад, поєднання підрядних означальних речень з іншими синтаксичними структурами: дієприкметниковими зворотами, прикметниковими зворотами, прикладками [25, с. 265]. Така синонімія дозволяє спростити структуру речення (через згортання підрядного компонента у зворот) і підкреслити певні

характеристики об'єкта через виразніші семантичні акценти.

Підрядні обставинні речення мають синонімічні відповідники у вигляді дієприслівникових зворотів, які, зберігаючи значення часу, причини, умови тощо, за структурою компактніші, а в змістовому більш динамічні [10, с. 132].

Конструкції з віддієслівними іменниками – це стилістично нейтральні або офіційно-ділові відповідники підрядних речень, вони також можуть варіюватися з реченнями з однорідними членами [10, с. 132]. Обираючи між такими формами, мовець повинен враховувати вимоги стилю та функційне навантаження тексту: у науково-інформативних стилях переважатимуть іменникові, у художньому – підрядні та синтаксично розгорнуті конструкції.

Вагомим аспектом стилістичного синтаксису є варіативність форм прямої і непрямої мови. Пряма мова передає висловлення мовця буквально, зі збереженням інтонації, лексики та порядку слів, а непряма трансформує його в підрядну частину речення. Також уживається невласне пряма мова, або вільна пряма мова, що поєднує ознаки прямої та непрямої.

На окрему увагу при аналізі явища синтаксичної варіантності заслуговує порядок слів. Подекуди вчені зауважують, що прямий порядок слів є стилістично нейтральним, тоді як зворотний (інверсивний) – активний у стилістичному плані [10, с. 132]. Однак треба розуміти, що українській мові характерна відносна свобода словорозташування.

Отже, будь-які варіантні можливості в синтаксисі є не лише граматичним явищем, а й стилістичним інструментом, що дозволяє мовцю адаптувати форму до змісту, контексту та комунікативної ситуації. Увагу дослідників привертає синтаксис художнього тексту, адже тут розкриваються особливості ідіостилу письменника та часто апробовуються відмінні від загальномовних синтаксичні варіанти. У цілому синтаксичні засоби – як традиційні, так і трансформовані – потужний інструмент для організації мовного простору.

## **1.2. Типи синтаксично-стилістичних прийомів і фігур**

Проблема типології синтаксично-стилістичних прийомів та фігур належить до складних і дискусійних у сучасному мовознавстві. Вона

ускладнюється тим, що стилістичні фігури не існують відокремлено від інших мовних засобів, а глибоко «врастають» у мовну структуру. Вони співвідносяться з лексичними, фонетичними, граматичними явищами, доповнюють їх і зливаються з ними, утворюючи багаторівневу систему. Саме тому дослідники пропонують різні підходи до їх упорядкування та опису.

Одна з класифікацій ґрунтується на розумінні того, що будь-яке порушення усталених синтаксичних норм може набувати художньо значущого характеру і виконувати низку функцій. Найпослідовніша класифікація таких прийомів у О. Галича [12, с. 223]. Він поділяє стилістичні фігури мовлення на три великі типи залежно від того, від яких норм відходить автор – логіко-граматичних, логіко-сміслових чи комунікативно-логічних.

**1. Фігури, пов'язані з відхиленням від певних логіко-граматичних норм оформлення фрази;** вони модифікують синтаксичну будову фрази, не руйнуючи її граматичної цілісності. Сюди дослідник зараховує інверсію, анаколуп, еліпсис, асиндетон [12, с. 223].

Інверсія змінює звичний порядок членів речення, завдяки чому підкреслює потрібний компонент і надає вислову емоційної виразності. Анаколуп руйнує початкову граматичну настанову всередині фрази та створює враження живої, безпосередньої мови. Еліпсис скорочує речення, опускаючи очевидні слова, що робить текст динамічним та напруженим. Асиндетон – стилістична фігура, що будується на пропускові сполучників між окремими складниками тексту [44, с. 241].

**2. Фігури, що побудовані за рахунок відхилення від логіко-сміслових норм.** Тут виділяють три підгрупи:

А. Фігури повтору, що передбачають повторення однакових елементів: звукові – асонанс та алітерація – створюють інтонаційну єдність і надають вислову мелодійності; словесні (плеоназм, тавтологія, полісиндетон) підкреслюють значення слова чи зосереджують увагу на окремій деталі; фразові (анафора, епіфора, епанафора) формують композиційний ритм тексту.

Б. Фігури зіставлення (ампліфікація, градація, параномазія).

Ампліфікація – «стилістична фігура, в основі якої нагромадження

синонімічних або однотипних мовних одиниць, які сприяють висвітленню зображуваного явища чи поняття в усіх аспектах» [44, с. 238]. В основі градації лежить таке розміщення слів у реченні, щоб виникало наростання чи спад семантичних та емоційно-експресивних якостей. Парономазія будується на основі паронімії – це стилістична фігура, в якій поряд розміщуються різні за значенням, але подібні за звучанням слова з метою їх зіставлення.

В. До групи фігур протиставлення належать антитеза та оксюморон. В основі антитези лежать протилежні поняття, натомість оксюморон поєднує несумісне, викликаючи відчуття парадоксальності. Усі ці засоби роблять текст більш багатоплановим і забезпечують чіткі смислові акценти.

**3. Фігури, що відходять від комунікативно-логічних норм (риторичні фігури: звертання, запитання, заперечення, оклики)** [12, с. 243].

Риторичне запитання – фігура, подана у формі питального речення, яке не потребує прямої відповіді. Риторичне звертання відбиває формальне звернення до співрозмовника чи об'єкта мовлення, однак так само без очікування на відповідь. Об'єктами риторичного звертання стають не лише люди, а й абстрактні поняття, явища природи, історичні постаті [44, с. 204]. Найчастіше риторичні звертання трапляються в художній літературі (особливо в поезії), у публіцистиці та в ораторському мовленні. Риторичні оклики передають сильні почуття: радість, гнів, обурення, захоплення. Вони створюють емоційні «вершини» тексту, підкреслюють найбільш значущі моменти вислову та роблять мовлення більш виразним і напруженим.

І. Качуровський систематизував стилістичні фігури за трьома функційно спрямованими групами залежно від того, яким способом автор/мовець досягає виразності: через накопичення, через синтаксичну конструкцію або через операції мислення [26, с. 20]:

1. Плеонастичні фігури (накопичення), з допомогою яких автор накопичує мовні елементи для підсилення думки, створення ритму або ефекту наростання. Серед фігур цієї групи І. Качуровський виділяє анафору, гемінацію (редублікацію), кондублікацію, епімон, епанод (повторення розокремлено слів, що стояли поруч), анадиплозис (епаналепсис), епанастрофу,

епанафору, епіфору, симплоку, рефрени, епізевксис, плеоназм, полісиндетон, ампліфікацію, метатезис.

2. Фігури конструкції, за допомогою яких автор/мовець змінює синтаксичну будову вислову для організації думки, регулювання темпу й формування композиції. І. Качуровський зараховує сюди апосіопезу, парентезу, інверсію, параномасію, паралелізм, градацію, хіазм, анномінацію (чотири види: поліптотон – іменник у різних відмінках; етимологічна фігура; традиція – дієслово в різних формах; парегменон – прикметник у різних числах та відмінках), тмезис, анаколют [26, с. 20]. В основі фігур цієї групи – відхилення від звичної синтаксичної організації речення.

3. Фігури мислення, за допомогою яких автор емоційно впливає на адресата, передає напруженість викладу, формує оцінку чи ставлення. До цієї групи І. Качуровський зараховує апосіопезу, еліпсис, катафору, зевгму, перифразу, апофазію, контраст і антитезу, діалогізм, гендіазис, комунікацію, гістерологію, аплікацію, прокаталепсис, риторичний вигук, риторичне звертання, риторичне запитання, риторичне заперечення, етопею, апологізм, афоризм, парадокс, одивнення, пермісію, різновиди транспозицій (антимерія, гетерозис, імпрекація, конмінація, етимологізація) [26, с. 22].

А. Ткаченко розподіляє стилістичні фігури на групи – фігури накопичення, фігури уникнення, фігури конструкції та фігури патетики. Вказаний поділ, як зазначає сам дослідник, не охоплює повністю всі можливі різновиди, а лише окреслює основні [52, с. 312]. Розглянемо їх детальніше:

1. Фігури накопичення: анафора, епіфора, симплока, анадиплосис, епанадиплосис, анастрофа, епанастрофа, епізевксис, етимологізація, параномазія, плеоназм, тавтологія, синонімічні підкріплення, полісиндетон.

2. Фігури уникнення: асиндетон, еліпс, силепс. Конструктивні фігури представлені анаколуфом, різновидами градації, інверсією, антитезою, антиметаболою, хіазмом, амфіболією.

3. Фігури патетики: риторичні вигуки, запитання, ствердження, заперечення, звертання, діалогізм.

В. Ващенко підкреслює взаємозв'язок і взаємодію між фігурами,

виокремлюючи явища перехідного характеру, які не піддаються чіткому розмежуванню. Він говорить про проміжні та змішані форми, що засвідчують тісне переплетіння стилістичних засобів у мові та пропонує вибудовувати класифікацію за аналогією до граматичної системи, в якій синтаксис є лише одним із розділів [9, с. 356]. У межах граматичних стилістичних засобів він виділяє окрему групу синтаксичних виражальних прийомів, що виявляють себе у текстовій організації й естетичному навантаженні.

Отже, дослідники при спробах класифікувати синтаксично-стилістичні прийоми та фігури щоразу наштовхуються на проблему багатоплановості й рухомості прийомів та фігур. Тому кожна система класифікації залишається відкритою для уточнень, оскільки мовні явища у художньому тексті не піддаються чіткому структуруванню. Розглянемо найбільш поширені синтаксично-стилістичні засоби вираження художнього тексту.

**Інверсію та хіазм** традиційно зараховують до групи синтаксично-стилістичних фігур, що пов'язані з відхиленням від логіко-граматичних норм організації фрази. Їхня сутність полягає у свідомому порушенні звичного порядку розташування членів речення для досягнення експресивного ефекту. Інверсія як базове явище цієї групи реалізується шляхом зворотного порядку слів у реченні [50, с. 156].

Сформувався два підходи до трактування інверсії – широкий і вузький. У широкому розумінні інверсією називають будь-яке відхилення від усталеного порядку слів, яке визначається насамперед із позиційного погляду. Таке тлумачення охоплює практично всі випадки порушення нормативної послідовності елементів у структурі речення. У вузькому розумінні поняття інверсії пов'язане з актуальним членуванням речення, що передбачає зміщення інформаційних акцентів. Тоді інверсія розглядається як «порушення усталеного, нормального порядку слів у реченні, пов'язане переважно з його трансформацією або з актуальним членуванням, для вираження тих чи тих комунікативних настанов» [15, с. 251].

На наш погляд, використання інверсії сприяє появі стилістично маркованих варіантів мовлення, які збагачують текст інтонаційною гнучкістю

та виразністю. Зворотний порядок слів допомагає зосередити увагу читача або слухача на змістових домінантах вислову, що дає змогу досягнути не лише естетичного, а й комунікативного ефекту.

**Хіазм** як важливий інструмент увиразнення синтаксичних структур передбачає хрестоподібне розташування елементів висловлення, зазвичай із переставленням головних членів речення, що сприяє створенню внутрішньої симетрії, ритмічності та підвищенню емоційно-сміслового навантаження.

О. Тележкіна спирається на класифікацію хіазму, що охоплює три основні типи: синтаксичний, семантично складений та хіастичний каламбур. Синтаксичний хіазм передбачає симетричну побудову частин речення шляхом дзеркального повторення синтаксичних елементів. У семантично складеному хіазмі відбувається синтаксичне й лексичне дублювання з обміном синтаксичних функцій, що значно збагачує експресивний потенціал фігури. Хіастичний каламбур уводить у структуру гру значеннями, посилюючи вплив через несподівані семантичні переходи між елементами [51, с. 130].

За Л. Лонською, хіазм може реалізовуватися у складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових реченнях, у складних конструкціях з різними видами зв'язку [31, с. 304]. Така розмаїтість форм підтверджує високу адаптивність хіазму до різних мовних контекстів та його значущу роль у створенні експресивного, оцінного й стилістично витонченого мовлення.

У художньому тексті хіазм виконує кілька важливих функцій. Насамперед – це ритмізація, створення внутрішньої симетрії, яка покликана не лише привернути увагу, а й активізувати емоційне сприйняття. По-друге, хіазм уможливорює стилістичне маркування окремих фрагментів тексту, слугуючи засобом актуалізації інформації. По-третє, ця фігура забезпечує вищу когерентність тексту, створюючи ефект завершеності або логічного замикання змістових фрагментів [31, с. 305].

Отже, одна із першочергових функцій хіазму – увиразнення, яка історично пов'язана з поетичним мовленням, однак сьогодні ця фігура є синтаксичним інструментом, за допомогою якого формується експресивно-сміслова структура тексту, створюється особливий ритм висловлювання,

посилюється інтонаційне напруження та забезпечується смислова симетрія, завдяки чому зростає вплив тексту на адресата.

У словнику тропів і стилістичних фігур ампліфікація – це «стилістичний прийом, який полягає у насиченні думки синонімами, епітетами, однорідними членами речення, повторами синтаксичних конструкцій, риторичних фігур тощо» [48, с. 15]. Як зазначено в дослідженнях, це «предовгий, еклектичний, багатий на мовні жарти та кумедні співставлення» прийом [5, с. 13].

Виокремлюють три основні різновиди стилістичної ампліфікації:

А. Нанизування однорідних членів речення, які не є синонімічними, що дозволяє розширити межі опису, створити певну множинність або абсурдність предметного ряду [5, с. 13].

Б. Узуально синонімічні мовні одиниці, що формують своєрідні словесні ланцюги – такі списки створюють ефект надмірності, перевантаження або навмисного тавтологічного нагромадження. Часто використовується для створення комічного ефекту, іронії або пародії, що притаманно постмодерному мисленню з його установкою на руйнацію пафосу та ієрархії [5, с. 13].

В. Ампліфікація синтаксичних одиниць – побудова кількох речень за однією структурною моделлю, утворення синтаксичної паралельності. Прийом сприяє ритмізації тексту, дозволяє акцентувати на змістовій або стилістичній варіативності [5, с. 13]. Паралелізм у цьому разі є і риторичним засобом, і структурною стратегією, що забезпечує текстові смислову симетрію та відкритість, незавершеність.

Усі різновиди ампліфікації супроводжуються фігурами повтору, анафори, періодичних конструкцій, що разом утворюють різнорівневу ритміко-синтаксичну організацію. Це не лише ознака авторського стилю, а й спосіб фрагментувати мовлення, надати йому сповільнення або, навпаки, ритмічного прискорення, що відповідає психологічному стану персонажа чи емоційній напрузі описаної ситуації.

Стилістичним засобом художнього мовлення є **оксюморон** – синтаксична фігура, заснована на зіставленні або поєднанні семантично протилежних, логічно несумісних понять [37, с. 53].

Мовний контраст як основа оксиморонних синтагм і принцип структурно-семантичної організації поетичного тексту є лінгвостилістичною універсалією, що відображає естетичні вартості поетичного покоління [21, с. 187]. У художньому тексті оксюморон активно використовують як комунікативний і художньо-смісловий засіб, що не тільки фіксує протиріччя буття, але й створює комічний ефект, іронічну напругу або філософський підтекст. Однак поєднання непокєднуваного, що лежить в основі оксюморона, не викликає когнітивного дисонансу, навпаки – стає «ключем до інтерпретації», способом передати невизначеність, роздвоєність, сумнів як важливу естетичну категорію постмодерної свідомості.

**Анафора** – один із ключових механізмів текстової когезії, що реалізує когнітивно-дискурсивну функцію, актуалізуючи вже відому інформацію та створюючи умови для нових змістових нашарувань [29, с. 137]. Вона є не лише засобом текстової організації, а й інструментом стилістичної гри, що сприяє навмисній фрагментації мовленнєвої картини світу. Анафору розглядають як універсальний когнітивно-прагматичний механізм, який дозволяє пов'язувати нову інформацію з уже представленою.

Функціонування **парцельованих конструкцій, односкладних та неповних речень** у мовленні та художньому тексті є проявом тенденції фрагментації. Ці синтаксичні явища виконують стилістично вмотивовану функцію, підкреслюючи значущість окремих фрагментів висловлення та актуалізуючи його семантичні вузли.

Як зазначає М. Мірченко, неповні речення різних структурно-граматичних різновидів мають особливу семантику та стилістичний колорит: вони «увиразнюють висловлення, фокусують увагу читача на значенні кожного складника» [38, с. 109]. Із поняттям синтаксичної неповноти пов'язані ключові прийоми експресивного синтаксису: **парцеляція, еліпсис, присєднання, градація**, які широко представлені в сучасних прозових та поетичних творах.

Використання **парцеляції** спрямоване на імітацію природного мовлення: воно емоційно нестійке, уривчасте, іноді навіть непослідовне. Тому вона актуалізує спонтанність мовлення, характерну для роздумів, діалогічного

мислення або інтимного зізнання. У цьому сенсі парцельовані структури стають засобом не лише мовленнєвої, а й когнітивної мімікрії: автор імітує не зовнішнє мовлення, а хід внутрішньої думки. Показовим прикладом є фрагмент: *«Пам'ятаю тебе устами... Твій голос. Твій доторк... Думаю про тебе весь час. Мусимо бути окремо. Аж поки все не скінчиться. А це ще так довго. Цілих три»* [15, с. 32] Кожне коротке парцельоване висловлення ізольоване синтаксично, проте логічно й емоційно пов'язане з попереднім, що формує ефект інтимного зізнання, підсилює суб'єктивність і фрагментарність.

Крім цього, парцельовані конструкції функціонують як засіб драматизації мовлення. Вони дозволяють автору винести у самостійне речення компонент, який з граматичного погляду залежить від попереднього висловлення. Тобто вказаний синтаксичний прийом створює ефект паузи, логічного чи емоційного наголосу [15, с. 32]. Як бачимо, парцеляція виконує функцію психологічного моделювання ситуації – сповільнення, напруги, внутрішнього конфлікту.

Особливу увагу привертають **формально неповні**, але семантично повні конструкції, що демонструють високий ступінь експресивності й функціональної навантаженості. Серед них речення типу *Води! Документи! Спокійно! Вогонь! Назад! Кроком руш!*, які реалізують і комунікативну функцію, і стилістичну динаміку мовлення. Такі одиниці класифікують як «формально-еліптичні, а по суті повні іменні структури» [34, с. 82], оскільки, попри відсутність граматично обов'язкових членів речення, їх семантичний зміст є зрозумілим і самодостатнім у конкретному мовленнєвому контексті.

Важлива риса цих конструкцій – реалізація функцій наказу, прохання, поради чи попередження без граматичного оформлення присудка або підмета. На відміну від формул етикету типу *Привіт! До зустрічі! Дякую!*, які є мовними кліше, тут спостерігається актуалізація певного імпульсу до дії, заклику чи звернення [34, с. 82]. Саме тому вони трактуються як еліптичні, попри структурну одноманітність. Основу таких речень становить слово (найчастіше – іменник або прислівник), яке фокусує на собі увагу адресата.

У центрі вказаних вище речень – об'єктно-обставинні елементи, що замінюють дію і стають головним носієм інформації. Комунікативна функція

цих конструкцій реалізується не за рахунок повної граматичної розгортки, а через стислість, концентрацію семантики та передбачуваність контексту.

Іншу групу формують еліптичні речення з пропущеним підметом, у яких предикат, виражений особовою формою дієслова, зберігає граматичну ознаку двоскладності, хоча формально реалізується лише один із членів. У подібних випадках опущення підмета не ускладнює розуміння, адже його значення є очевидним із контексту або ситуації мовлення (*Розпочинаємо! Повернулися! Чекають!*) [34, с. 82]. Стилiстична функція таких структур полягає в створенні ефекту динаміки та оперативності передачі повідомлення.

Отже, функціонування формально неповних конструкцій, зокрема односкладних, парцельованих чи еліптичних речень, зумовлене не лише економiєю мовних засобів, а й прагненням до стилістичної виразності, акцентуації ключових елементів змісту, емотивного або імперативного навантаження висловлення.

Інтерпретуючи **перелічення** як стилістичний прийом, необхідно його розглядати не просто як граматичну чи синтаксичну конструкцію, а як потужний засіб мовної експресивності, структурування тексту й риторичного впливу. Воно ґрунтується на повторенні однорідних синтаксичних одиниць – словосполучень, речень, або окремих членів речення – які входять у спільну синтаксичну структуру, зберігаючи один тип синтаксичного зв'язку [2, с. 36]. В основі цього стилістичного прийому – синтаксичне розширення, тобто додавання до початкової одиниці (наприклад, до підмета чи присудка) нових, рівноправних за граматичною роллю елементів. Перелічення формує ритмічність мовлення, вносить логічну послідовність та гармонію у виклад думки, а також є продуктивним у контекстах, де потрібна емоційна насиченість, наголошування або підкреслення важливих аспектів.

Перелічення часто описують через поняття однорідності: однорідні члени речення, однорідні синтаксичні елементи, однорідні семантичні ознаки. Проте слід розмежовувати перелічення як стилістичний прийом і однорідні члени речення як граматичну категорію. Як стилістичний прийом воно виходить за межі простого граматичного ряду і складається з ширших структур:

окремих речень, повторюваних конструкцій, елементів складнопідрядного синтаксису, що мають однакову функцію в тексті. А. Загнітко вживає термін однорядні члени, наголошуючи на їхній смисловій рівноправності в межах конструкції, яка формує семантичний ряд із чітко визначеними логічними відношеннями – єднальними, протиставними або розділовими [23, с. 559].

Р. Козак схиляється до того, що перелічення – це розгорнутий ряд однорідних членів, який має стилістичну функцію: надає тексту гармонійності, сприяє естетичному сприйняттю, оптимізує сприймання інформації [27, с. 119].

Не менш важливим синтаксичним механізмом організації художнього тексту є **ампліфікація**, тобто стилістичне нагромадження, розгортання, розширення мовної структури шляхом додавання синонімічних, асоціативно чи тематично споріднених елементів. Фігура виконує функцію смислового розгортання та семантичної експансії, дозволяючи передавати багатовимірність об'єкта опису, інтенсивність емоційного стану або множинність можливих інтерпретацій [13, с. 30].

У сучасному мовознавстві спостерігається тенденція комплексного вивчення синтаксичних стилістичних засобів у поетичних творах українських авторів, що дає змогу глибше осмислити механізми художнього вираження. Увагу привертає праця Т. Беценко, у якій дослідниця, аналізуючи синтаксичну організацію художнього дискурсу поетичного мовлення Лесі Українки, виокремлює низку синтаксично-стилістичних прийомів і фігур, за допомогою яких формується інтонаційна виразність поезії, а саме:

1. Звертальні конструкції, як і раніше, відіграють важливу роль у формуванні діалогічного виміру художнього тексту [6, с. 86]. Сучасне мовлення – зокрема в поезії, театральній драматургії, есеїстиці та навіть у медійному просторі – тяжіє до персоніфікації абстрактних і конкретних понять, звернення до уявного співрозмовника або до самого себе. Тому звертання виконує функцію не лише апелятивну, а й експресивну.

2. Ускладнені синтаксичні структури, особливо із використанням однорідних членів, відокремлених означень чи обставин, що активно функціонують у художньому мовленні як засіб створення смислової

багатошаровості [6, с. 86]. Вказані конструкції не тільки забезпечують насиченість змісту, а й відображають мисленнєвий ритм суб'єкта мовлення – фрагментарний, хвилеподібний, іноді – сповнений внутрішніх рефлексій і пауз. Додамо, що в поетичних текстах подібна структурна складність часто надає висловленню відчуття монументальності, розгорнутої картини.

3. Повторювані конструкції (як лінійні, так і вертикальні) зберігають свою значущість як ключовий елемент ритмізації, акцентуації, а також як прийом нарощування напруги або внутрішнього драматизму. Т. Беценко узагальнює, що «повторювані структури (зокрема, синтаксичні конструкції) виступають змістово-естетичними засобами архітекtonіки тексту» [6, с. 88].

4. Порівняльні конструкції як базовий механізм метафоризації, залишаються важливим синтаксичним ресурсом для художнього осмислення дійсності. Гнучкість цих засобів дозволяє реалізовувати як точні, логічні аналогії, так і поетичні зіставлення, що активізують уяву реципієнта [6, с. 88]. Вважаємо, що порівняння в сучасному тексті часто функціює не лише як образний засіб, а як структурний прийом, що створює ефект контрасту, зіставлення світів, або ж посилює емоційну оцінність.

5. Парцельовані конструкції відіграють роль виразного експресивного засобу, що дозволяє максимально загострити окремі смислові фрагменти, надати їм емоційного забарвлення й інтонаційної ваги [6, с. 88]. Завдяки парцеляції створюється ефект поступового розгортання думки, де кожен відокремлений елемент ніби «додатково» промовляється, уточнює або перегукується з основним висловленням. Саме така синтаксична організація забезпечує ефект сповільнення, драматизму. У художньому контексті це не лише формальний прийом, а й засіб занурення читача у внутрішній ритм поетичного мислення [6, с. 88].

6. Періодичні конструкції, які в поетичному мовленні відіграють роль композиційного ядра, структурно організують великий синтаксичний масив, утримуючи його в ритмічній та інтонаційній рівновазі [6, с. 88]. Додамо, що підпорядкування кількох частин одному логічному центру сприяє концентрації уваги на ключовому висловленні, а поступове розгортання періоду формує

відчуття інтелектуальної глибини та стилістичної довершеності.

7. Конструкції з прямою мовою як елемент глибоко філософського монологу виступають внутрішнім голосом ліричного суб'єкта, способом безпосереднього вираження особистісних роздумів, запитань до себе, спроб осмислити дійсність або явити протест проти неї.

8. Речення за метою висловлювання – розповідні, спонукальні, питальні працюють не ізольовано, а часто в характерному нанизуванні, що створює ефект мовного ритму, де послідовно реалізуються логічні, емоційні, волевиявні фази [6, с. 89]. Низка спонукальних речень зумовлює відчуття натиску, заклику до дії, у той час як розповідні формують філософське тло або оповідну рамку. Питальні речення часто набувають риторичного характеру, слугуючи засобом емоційної напруги й інтелектуального пошуку.

9. Обірвані речення або фігури умовчання (апосіопеза) – синтаксичні структури, які особливо ефективні в текстах, де відчуття невимовного, трагічного чи надто глибокого для вербалізації стає основною художньою ідеєю. Саме незавершеність речення спонукає до роздумів, увиразнює паузу, мовчання тощо [6, с. 88].

Отже, синтаксично-стилістичні прийоми й фігури становлять важливий пласт виражальних засобів мови, що забезпечують інтонаційну виразність, емоційність і смислову багатоплановість мовлення. Для подальшого дослідження було обрано класифікацію О. Галича, який запропонував виокремлювати три типи фігур: фігури, що ґрунтуються на відхиленні від логіко-граматичних норм (інверсія, еліпсис, асиндетон, анаколүф); фігури, що базуються на відхиленні від логічно-смислових норм (представлені три підтипи: фігури повтору (анафора, епіфора, епанафора, плеоназм, полісиндетон тощо), фігури зіставлення (ампліфікація, градація, параномазія), фігури протиставлення (антитеза, оксюморон)); фігури, пов'язані з відхиленням від комунікативно-логічних норм, тобто риторичні фігури (риторичне звертання, запитання, заперечення, вигук).

Синтаксичне оформлення тексту зумовлене ступенем концептуального опрацювання думки, а також надає їй довершеності або, навпаки, оголює

фрагментарність, хаотичність, зумисну розірваність. Тому синтаксис варто розглядати не як нейтральний інструмент комунікації, а як вияв авторської інтенції, складову стилістичної системи художнього мовлення.

### **Висновки до розділу 1**

Стилістичний синтаксис є важливою складовою мовної техніки поетів, що дозволяє ефективно виражати смислові, емоційні та інтонаційні відтінки в поетичному тексті. Синтаксичні конструкції стають потужним інструментом для створення образів, підсилення виразності мови та передачі національних і культурних особливостей.

В основу нашого дослідження ми поклали класифікацію стилістичних засобів мови професора О. Галича, який запропонував виокремлювати фігури, які ґрунтуються на відхиленні від логіко-граматичних норм; фігури, які базуються на відхиленні від логічно-смислових норм; фігури, пов'язані з відхиленням від комунікативно-логічних норм, тобто риторичні фігури.

## РОЗДІЛ 2

### СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ В ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА

#### 2.1. Повтор як основа синтаксичних прийомів та фігур

Повтор у поетичній мові – це не просто дублювання, а складна стилістична стратегія, що формує ритм, інтонацію, емоційний настрій і художній смисл тексту. У синтаксичному аспекті повтор створює каркас, на якому тримаються різні фігури – анафора, епіфора, симплока, градація, кільцеве обрамлення, паралелізм тощо. Саме через повтор поет структурує мовлення, підкреслює певну думку, надає текстові музичності, що є однією з ознак ідіостилу Івана Малковича.

Повтор у стилістичному синтаксисі – це «структурно-інтонаційний лейтмотив тексту, що підсилює зв'язність і формує художню ритміку» [14, с. 126]. Він може бути лексичним (повтор слова чи словосполучення); синтаксичним (повтор однакових конструкцій); композиційним (повтор рядків або строф).

Л. Шитик наголошує, що саме синтаксичний повтор – основа для формування стилістичних фігур, оскільки створює симетрію, що допомагає сприймати текст як завершену композицію. Повторювані речення або компоненти стають своєрідними «опорами» ритмічної хвилі, яка надає мовленню поетичної мелодики [62, с. 84].

Система повторів у поезії Івана Малковича – одна з найважливіших ознак його стилю. Вона відображає музикальність мислення поета, його схильність до ритмічного упорядкування тексту та створення гармонійного інтонаційного малюнка. Нижче оглянемо основні типи повтору в поезії автора.

1. Анафора є одним із найулюбленіших синтаксичних прийомів Івана Малковича. Такі ряди часто мають перелічувальну інтонацію, яка виникає через повтор навіть в умовах неримованої поезії:

*Я хотів прожити  
як той білий камінь –*

*під сонцем твоїх ласк  
під зливами твоїх щасливих сліз  
під вітрами твого волосся...*

2. Епіфора – дзеркальна форма анафори, коли повторюється кінцева частина рядків. У поета вона підсилює емоційну насиченість строфи, формує ритмічну замкненість тексту. Загалом автор вдається до повтору останнього слова (як у вірші «Дивна пісенька»), рядка чи рядків у строфі:

*Стоїть при дорозі  
хлопчатко в сорочці рваній:  
– Я – подорожник,  
прикладайте мене до рани.  
Ідуть подорожні –  
ніхто з них, ніхто з них не стане.  
– Я – подорожник,  
прикладайте мене до рани.  
Враз – гальма завищали, і вовчим  
оком сорочку прошило:  
– Що тиняєшся, хлопче,  
а. чи, може, набридло жити?  
І крізь сміх, мов крізь ножі,  
хлопчик блідо ворушить губами:  
– Я ж... подорожник,  
прикладайте мене до рани...*

Така епіфора набуває семантики замкненого кола: образ, що повторюється, фіксує увагу читача, а поетична строфа стає «музичним куплетом», де повтор зміцнює головний мотив.

3. Градаційний повтор у поезії Івана Малковича – це спосіб передати зростання або спад емоцій: *Знає: прийдуть королі,/ знає: вклякнуть умлівіч, / знає: гусятка малі / попідростають за ніч*. Така побудова демонструє класичну спадну градацію в кінці вірша.

4. Паралелізм – ще одна характерна форма синтаксичного повтору, яка у

творчості поета виконує функцію гармонізації тексту. Це побудова речень із однаковою граматичною структурою, де повторюється схема, а змістові елементи варіюються: *Запитали: Перун чи Стрибог? / Запитали: хозари чи анти? / І почули – з підземних барлог / заревіли кремлівські куранти*. Повтор створює структурну симетрію, ритмічну стійкість. Показово, що в цьому випадку синтаксичний паралелізм поєднується з анафорою.

Повтор у Малковича є виявом особливого типу мовної особистості – поета-музиканта, який відчуває синтаксис як партитуру [53, с. 312]. Його вірші часто побудовані за принципом повторюваних мотивів і звукових структур, у яких синтаксичні дублювання співіснують із фонічними (алітерація, асонанс). У результаті слово набуває «мелодійної ваги», а кожен повтор звучить як нотний такт у партитурі вірша:

*Я вже знаю, що це за земля,  
я вже знаю, що тут був за лад:  
в цих жінках ще й досі промовля  
ніжно-навісний матриархат.*

У поезії Івана Малковича повтор постає одним із головних синтаксичних прийомів. Він формує музичність вірша, підтримує риму, крім того, виконує композиційну функцію: пов'язує строфи, об'єднує початок і кінець, задає ритм [19, с. 146]. На його основі вибудовуються такі фігури, як анафора, епіфора, паралелізм, градація. У поетичному світі автора повтор – не механічна техніка, а пульс тексту, через який промовляє пам'ять, віра й дитяча довіра до слова.

## 2.2. Прийоми та фігури на основі порядку слів

Синтаксичний порядок слів у поетичному мовленні – це не лише граматичний механізм, а один із найважливіших інструментів художньої виразності. Поети свідомо порушують прямий порядок членів речення, щоб створити ефект напруги, підкреслити смислову домінанту, надати тексту музичної ритмічності. Іван Малкович активно використовує такі прийоми, як інверсія та хіазм, які стають опорними фігурами його синтаксичного стилю.

Згідно з дослідженнями Л. Шитик [61, с. 278], порядок слів у

поетичному тексті набуває додаткових функцій:

1. Смыслорозрізнявальної – виділення найважливішого елемента речення (зміщення логічного центру).
2. Емоційно-експресивної – створення інтонаційної виразності, підкреслення ритму.
3. Композиційної – гармонізація будови рядка зі строфою.

Т. Космеда [28, с. 193] трактує інверсію як вияв мовної гри: це спосіб «розхитування» усталених граматичних форм, який відкриває нові смисли. Вона підкреслює, що поетичне слово часто «перевертає» звичну логіку синтаксису, щоб показати приховані відтінки емоцій.

Інверсія (від лат. *inversio* – «перестановка») – навмисне порушення звичного порядку слів задля виразності або ритмічної злагодженості. У звичайному синтаксисі української мови порядок «підмет – присудок – другорядні члени», «означення перед означуваним» забезпечує нейтральність мовлення. У поезії автор змінює його, щоб висунути на перший план те, що має найбільше емоційне чи символічне навантаження.

Основні типи інверсії в поезії Івана Малковича:

1. Інверсія головних членів: **Будуть** знову **коні й мужі** / однакові **бачити** *сни*, / *будуть гризти ночей коржі* / *й нюхати євшани*. Присудок на початку віршової строфи переносить акцент на дію, а стаючи частиною анафоричного повтору, у цьому контексті допомагає передати безперервність буття, взаємозв'язок світу природи та людини. Приклад цікавий і тим, що тут складений дієслівний присудок структурно розчленований і обрамлює однорідні підмети.

2. Інверсія означення: **Сорочку гамівну** на душу не зодягнеш. / *Та все одно – весна, і видно, як під вечір* / *висять в повітрі білі ниточки: / підійдеш, станеш, ізсутиши плечі – / не втримавшись, за ниточку потягнеш – / і **циркуль дерев'яний** до руки / тобі впаде...* Перенесення означення в постпозицію зміщує логічний акцент на об'єкт дії та підтримує ритм вірша.

3. Інверсія обставини: **Так дозріває** кров, **так альпіністи** зросту / *вивищують кістки; так зростом в парі йдуть* / кулак і серце; **так** – стрімка,

як ртуть – / **щільнішає** душа у дні крутого посту. Позиція обставини перед присудком, а також у її місце в сильній позиції віршового рядка створюють умови для логічного наголошення.

У цілому приклади з поезії Малковича демонструють поєднання інверсії різних членів речення, що цілком закономірно, оскільки порядок слів є одним із засобів забезпечення віршового ритму та рими. Наприклад: **У дерев'яному цебрі сплять коні білі і рябі...** У наведеному рядку фіксуємо препозицію обставини відносно присудка та постпозитивні до підмета однорідні означення.

Хіазм (від грец. *chiasmus* – «перехрестя») – це стилістична фігура, в якій повторюється структура, але у зворотному порядку: АВ / ВА. Така симетрія створює дзеркальний ефект і часто підкреслює контраст або єдність протилежностей. Хіазм – це більш складна форма інверсії, бо тут змінюється не просто порядок слів, а вся синтаксична структура двох частин висловлення.

Класична схема хіазму: **Звідкільсь прийшов, ішов кудись, / неначе й був – не був неначе....** У поезії митця подібні симетричні побудови доволі помітні. За Л. Островською, хіазм є засобом «риторичної рівноваги», який утримує смислові полюси тексту в гармонії [42].

Хіазм у Малковича має три головні функції:

1. Смыслову – підкреслює єдність протилежних понять.
2. Ритмічну – створює гармонію, подібну до музичного «перехрестя» мотивів.

3. Композиційну – забезпечує завершеність строфи, симетрію тексту.

У поезії Івана Малковича спостерігаємо поєднання хіазму з іншими синтаксичними прийомами. У наступному прикладі на створення образу одночасно працюють частковий паралелізм, анафора та хіазм:

*Не над ними калина палає,  
не над нами реве вороння...*

Інверсія та хіазм у творчості Івана Малковича виконують не лише ритмічну, а й глибоку філософську функцію. Це не просто синтаксичні прийоми, а засоби осмислення світу через гармонію протилежностей. У поезії інверсія та хіазм забезпечують також ритмомелодику.

Естетичне навантаження цих фігур полягає ще й у тому, що вони роблять поетичну мову символічною. Інверсія показує, що світ не лінійний, а коловий, що все в ньому взаємозалежне й взаємопов'язане. Як зазначає Т. Беценко [7, с. 80], Малкович «вибудовує поетичну фразу не за граматичною логікою, а за законом музичної симетрії». Через це його хіазми сприймаються не як інтелектуальні побудови, а як музичні резонанси, у яких слово набуває звукової енергії. Як підкреслює В. Тригубишин [53, с. 312], «поетична мова Малковича – це симфонія перестановок, у якій слово звучить інакше не через порушення норми, а через її духовне оновлення».

## **Висновки до розділу 2**

Синтаксично-стилістичні засоби є ключовими елементами художнього мовлення, адже вони забезпечують багатство вираження, емоційність та індивідуальність тексту. Саме це формує особливу ритміко-інтонаційну структуру, яка підсилює смислові акценти.

Дослідження синтаксично-стилістичних засобів доводить, що у поета Івана Малковича вони не є випадковими, а виконують низку функцій. Особливо помітними виявилися фігури та прийоми на базі повтору, а саме: анафора, епіфора, синтаксичний паралелізм, градація. Надзвичайну увагу автора до синтаксичної палітри своєї поезії засвідчує послідовне використання такої складної фігури, як хіазм.

## РОЗДІЛ 3

### МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

#### 3.1. Стилїстика в навчальних програмах з української мови

Вивчення стилїстики у шкільному курсї української мови до недавнього часу не було самостійним і систематизованим блоком знань, адже увага укладачів програм протягом тривалого часу була зосереджена передусім на граматичній складовій. Як слушно зазначає О. Банзерук, «левова частка шкільної програми припадала на долю граматики» [4, с. 226], оскільки саме вона забезпечувала розкриття закономірностей розвитку мови, демонструвала її структурну організацію та різноманіття форм. У такий спосіб реалізовувався переважно теоретичний аспект курсу, натомість вироблення практичних умінь і навичок використання мовних ресурсів у школярів відсувалося на другий план. Як результат, раніше рідна мова для більшості школярів постала у вигляді сукупності правил і схем, які сприймалися ними як далекі від реального мовленнєвого досвіду [4, с. 226].

На початку ХХІ ст. ситуація поступово змінилася, оскільки нові освітні стандарти та програми спрямовують вивчення української мови у ЗЗСО на практичні комунікативні цілі. Збільшення кількості годин у старших класах, поява у змісті навчання елементів риторики, культури мовлення і стилїстики засвідчують прагнення надати учням не лише теоретичні знання, а й можливість застосовувати їх у повсякденних мовленнєвих ситуаціях [4, с. 226].

Вивчення стилїстики у 5–6 класах має досить побіжний характер, адже на цьому етапі укладачі програми пропонують учням насамперед засвоювати основи мовної системи. «Модельна навчальна програма з української мови для 5–6 класів» (автори: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова) [39] передбачає у 5 класі опрацювання таких тем, як «Лексикологія», «Будова слова. Орфографія», «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія», «Відомості з синтаксису і пунктуації». У 6 класі

програмою визначено продовження роботи з «Лексикологією», вивчення «Фразеології», а також теми «Словотвір. Орфографія». Отже, зміст мовного курсу у 5–6 класах зорієнтовано передусім на те, щоб здобувачі освіти опановували знання про звукову й словотвірну системи, закономірності побудови слова та правила його написання, тобто на засвоєння фундаменту, без якого неможливо було б розгорнути свідоме осмислення стилістичних категорій у наступних класах.

Разом із тим програмою все ж закладено можливості для формування елементарних уявлень зі стилістики. Коли п'ятикласники опановують лексикологію, вони ознайомлюються із багатозначними словами, із омонімією, синонімією та антонімією, що фактично підводить їх до розуміння виражальних можливостей мови.

У 6 класі школярі опановують фразеологію, сприймаючи сталі словосполучення як специфічні засоби образності та експресивності. Подібний потенціал має і вивчення пунктуації та синтаксису: розглядаючи правила вживання певних розділових знаків, учні поступово починають усвідомлювати, що синтаксичні конструкції й інтонаційні засоби можуть виконувати комунікативно-виражальні функції.

Попри відсутність у 5–6 класах спеціально виокремлених тем зі стилістики, у програмі чітко задекларовано комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний аспекти навчання мови [39]. Це означає, що під час виконання вправ і завдань здобувачі освіти не лише засвоюють правила та норми, а вчаться застосовувати їх у різних мовленнєвих ситуаціях. Урок української мови має формувати мовну особистість, виховувати національно свідомого громадянина та розвивати вміння добирати мовні засоби відповідно до конкретного комунікативного завдання.

Отож, згідно із програмою, у 5–6 класах здобувачі освіти поступово оволодівають початковими навичками аналізу й добору мовних засобів, отримують підґрунтя для подальшого розгортання стилістичної лінії у 7–9 класах.

У «Модельній навчальній програмі з української мови для 7–9 класів» (автори: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова) [40] наскрізною лінією простежується вимога створювати й оформлювати власні тексти різних типів, стилів і жанрів з урахуванням усталених словотвірних, лексичних, орфографічних, граматичних, пунктуаційних та стилістичних норм. Отже, стилістика включена як органічна складова формування мовленнєвої компетентності учня, що має опановувати вміння добирати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання.

Програмний матеріал для 7–9 класів вибудовується за логікою поступового розширення стилістичного компонента. У 7 класі в центрі уваги перебуває морфологія та орфографія. Здобувачі освіти опановують систему частин мови, зокрема їхні граматичні ознаки, парадигми відмінювання, способи творення форм, орфографічні норми їх уживання. Особливе значення має осмислення стилістичного навантаження морфологічних форм: вибір форми однини чи множини, використання відмінкових форм із різними відтінками значень, уживання повних і коротких прикметникових форм, варіативність дієслівних форм у різних функційних стилях [40]. Таким чином, морфологічний рівень мови постає, зокрема, як джерело можливостей для вивчення стилістики. Крім цього, уже в 7 класі до здобувачів освіти ставлять вимоги будувати власні висловлювання різних жанрів і стилів, що забезпечує перші кроки у свідомому використанні мовних засобів.

У програмі для 8 класу наявні теми «Стилі й типи мовлення», «Стилістично забарвлена лексика», «Вимоги до усного й писемного мовлення» [40]. Учням пропонується не лише ознайомлення з різновидами мовлення, а й формування навичок аналізу та створення текстів, які відповідають певним стилістичним параметрам. Значне місце відводиться роботі з текстом як одиницею мовлення, що передбачає вивчення його ознак, структури та комунікативного призначення. Учні опановують поняття ключових слів, мікротем, складників текстового джерела інформації (рубрикація, заголовки, виділення), що поглиблює їхнє розуміння текстової організації мовлення та

формує практичні вміння орієнтуватися у різних стилістичних ситуаціях.

Паралельно у межах граматичного матеріалу учні опановують теми, які безпосередньо відкривають доступ до стилістичного осмислення мови. Зокрема, у темі «Речення із звертаннями, вставними словами та реченнями» вводиться поняття риторичного звертання, також програмою передбачено проведення мінідослідження на зразок «визначення стилістичної ролі риторичних звертань». Вказане завдання свідчить про інтеграцію стилістичного підходу до суто граматичного матеріалу: здобувачі освіти повинні розуміти не лише структурні особливості, а й експресивний і комунікативний потенціал синтаксичної одиниці. На наш погляд, у такий спосіб формується важливе вміння – застосовувати граматичні явища як засіб стилістичної виразності.

Чимало часу у 8 класі приділено роботі над синтаксисом і пунктуацією простого речення [40]. Вивчаються словосполучення й речення як основні синтаксичні одиниці, поглиблюють знання про другорядні члени речення, односкладні, повні й неповні конструкції, речення з однорідними членами, зі звертаннями, вставними словами, відокремленими членами. Систематичне опрацювання цих тем відкриває широкі можливості для стилістичних спостережень, адже кожна синтаксична структура створює різні інтонаційні й смислові відтінки. Пропонуються вправи на редагування речень, заміну односкладних конструкцій двоскладними, моделювання різних варіантів пунктуаційного оформлення допомагають учням усвідомлювати, як синтаксис впливає на точність, виразність і стилістичну доречність тексту.

У 9 класі увага зосереджується на синтаксисі й пунктуації складного речення. Проходить ознайомлення зі складносурядними, складнопідрядними, безсполучниковими конструкціями, а також із багатокomпонентними синтаксичними єдностями, у яких комбінуються різні типи зв'язку. Важливе місце відведено вивченню чужого мовлення, форм прямої, непрямої та невластиво-прямої мови, а також організації діалогу [40]. Вивчення складних синтаксичних конструкцій надає можливість аналізувати їх стилістичний

потенціал: порівняння сурядності й підрядності як засобів вираження смислових відношень, функцій безсполучниковості в художньому й публіцистичному стилях, варіативності передачі чужої мови залежно від жанрових особливостей тексту. Саме в цей період можна практично переконатися, що синтаксис висловлювання визначає його стилістичну характеристику.

У 9 класі приділяється увага аналізу та створенню складніших текстів, а також закладаються основи культури публічного мовлення. Тобто стилістика постає як наскрізна лінія, яка поступово ускладнюється й поглиблюється від класу до класу, хоча й не вивчається окремим завершеним розділом.

На нашу думку, стилістика в програмі ЗЗСО виконує роль своєрідного містка між теоретичним знанням про мову та практичним умінням використовувати її у різних сферах спілкування. Сама «Програма...» [40] передбачає формування системи стилістичних умінь, які забезпечують свідоме використання мовних засобів у різних комунікативних ситуаціях. У документі чітко окреслено такі завдання:

- виявляти мовні засоби у зв'язному тексті та з'ясовувати їх стилістичне забарвлення;
- характеризувати стилі мови й визначати їх специфіку;
- добирати синоніми, антоніми, омоніми та пароніми до поданих лексем залежно від стилю і комунікативного завдання;
- здійснювати стилістичний аналіз як власних, так і чужих текстів;
- створювати тексти різних стилів, видів і жанрів за поданими схемами;
- аналізувати, редагувати й удосконалювати висловлювання відповідно до стилю, жанру й мовленнєвої ситуації [40].

Вважаємо, що в шкільному курсі мови закладені значні резерви для формування стилістичного чуття. Однак для того, щоб вироблення зазначених умінь набуло системного характеру, необхідно навчати в тісному зв'язку з лінгвістичною, культурологічною, комунікативною та діяльнісною змістовими лініями уроку. Саме завдяки поєднанню теоретичного матеріалу зі

стилістичними вправами з різних розділів мови поступово формуються практичні навички, що виходять за межі формального засвоєння граматичних і лексичних правил.

Додамо, що принципова відмінність стилістики від фонетики, орфоєпії, лексики, фразеології чи граматики полягає в тому, що вона досліджує виражальні можливості мовних одиниць усіх рівнів – від фонем і морфем до синтаксеми й цілого тексту. У межах курсу української мови стилістика функціонує як своєрідна «система систем», що інтегрує знання з інших розділів і демонструє, як звуки, слова, словосполучення чи синтаксичні конструкції набувають додаткових відтінків значення в науковому, офіційно-діловому, публіцистичному, розмовному, художньому, епістолярному та конфесійному стилях.

Беззаперечно, найбільший стилістичний потенціал мають лексика, фразеологія та синтаксис, оскільки саме тут сконцентровано найбільше ресурсів для вираження індивідуальної авторської інтенції та створення образності. Водночас кожен розділ шкільного курсу придатний для стилістичної роботи. Наприклад, у вивчення звукового складу мови природно інтегрується фоностилістика – розділ, що зосереджується на виражальних можливостях звукової організації мовлення в художньому стилі [4, с. 226]. Звукова анафора й епіфора, алітерація, асонанс, рима й ритміка осмислюються учнями шляхом аналіз високохудожніх текстів української літератури, що одночасно сприяє розвитку естетичного смаку. Принагідно можна вводити роботу з фонетичними варіантами слів, вказуючи на відмінності їх стилістичного використання.

Не менш значущу роль відіграє лексична стилістика, що формує розуміння функційно-стилістичної диференціації словникового складу мови. У шкільній практиці це означає виокремлення стилістично нейтральних і стилістично забарвлених одиниць, визначення видів забарвлення (емоційного чи функціонального, книжного чи розмовного), осмислення виражальних можливостей архаїзмів, історизмів, старослов'янізмів, неологізмів,

оказіоналізмів, термінів, діалектизмів, просторічної, арготичної та жаргонної лексики. Важливим аспектом стає аналіз функціонування цих елементів у текстах різних стилів і жанрів, що не лише розширює словниковий запас здобувачів, а й виробляє критичне ставлення до вибору мовних засобів.

Навчальний матеріал із фразеології так само має виразний стилістичний потенціал. Робота над поняттям «фразеологічний зворот», класифікацією фразеологізмів (зрощення, єдності, сполучення) доцільно супроводжувати завданнями щодо визначення їх джерел (народна мова, професійно-виробнича сфера, антична міфологія, біблійні тексти, крилаті вислови класиків, прислів'я та приказки). Згодом теоретичні знання поглиблюються за рахунок добирання фразеологічних синонімів і антонімів, вправами на пошук відповідників з інших мов, з'ясуванням стилістичного забарвлення фразеологізмів у текстах різних стилів. Отже, поступово усвідомлюється, що фразеологічні одиниці є не лише засобами образності, а й складовими стилю.

Засвоюючи теоретичний матеріал про морфологічні (суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний, основоскладання, аббревіація) й неморфологічні (морфолого-синтаксичний, лексико-семантичний, лексико-синтаксичний) способи творення слів, здобувачі освіти переконуються, що сама структура слова виконує стилістичну функцію. Більше того, у процесі варто розглядати експресивний потенціал суфіксів і префіксів (пестливих, згрублених, суб'єктивно-оцінних), стилістичні відмінності складних і складноскорочених слів у книжних і розмовних стилях, доречність вживання аббревіатур у науковому, офіційно-діловому мовленні тощо.

Відомості з морфології також розкривають широкі виражальні ресурси для вивчення стилістики. Передбачено осмислення стилістичної ролі граматичних категорій роду, числа й відмінка іменників; відмінності у використанні стягнених і нестягнених, повних і коротких прикметникових форм; варіативність ступенювання прикметників; наявність паралельних форм займенників; багатство часових, видових і способових форм дієслів [4, с. 228]. Наприклад, робота над граматичною синонімією не лише демонструє

паралельність мовних форм, а й допомагає школярам усвідомити різну стилістичну маркованість.

Не менший стилістичний потенціал розкриває синтаксис, який у шкільному курсі представлений як найважливіший рівень організації тексту. На відміну від одиниць фонетики, лексики чи фразеології, що безпосередньо мають стилістичне забарвлення, стилістика синтаксичних конструкцій проявляється у контексті стилю, авторської манери написання тощо. Доцільно спостерігати, як прості речення (повні чи неповні, односкладні чи двоскладні, поширені чи непоширені) виконують різні комунікативні завдання, а ускладнені конструкції (зі звертанням, вставною чи вставленою частиною, прямою мовою, цитатою, однорідністю чи відокремленими членами) створюють відчуття виразності, підкресленої інтонаційної та семантичної завершеності. Вважаємо, що особливу увагу треба звернути на стилістичні відмінності між складносурядними, складнопідрядними й безсполучниковими конструкціями.

Значущими для формування стилістичного чуття постають також способи вираження членів речення, синонімія форм присудка, варіанти порядку слів у реченні, інтонаційні засоби й модальні відтінки. Тому в процесі навчання варто порівнювати синонімічні конструкції з прийменниками і безприйменниковими формами, аналізувати стилістичні можливості дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, що допомагає краще відчутти національну специфіку українського синтаксису.

Отже, у 7–9 класах стилістична складова постає як організована система роботи, яка міститься в кожному розділі курсу української мови та забезпечує формування цілісного стилістичного мислення здобувачів.

У старшій школі стилістика набуває статусу системного розділу курсу української мови, що допомагає інтегрувати попередні знання здобувачів освіти із фонетики, лексики, фразеології, словотвору, морфології й синтаксису та підносить їх на рівень свідомого володіння виражальними ресурсами мови [56]. Програма рівня стандарту для 10–11 класів [56] засвідчує, що саме у

цьому віці в учнів розвивається комплекс практичних умінь, спрямованих на створення, редагування й аналіз текстів різних стилів.

Особливу роль у 10 класі відіграє вивчення лексичної норми, в межах якої чималу увагу приділено осмисленню сутності лексичних і фразеологічних засобів, зокрема їхньої стилістичної функції [56]. З'ясовуються різні типи стилістичного забарвлення фразеологізмів, аналізується їх роль у створенні експресивності висловлювання, добираються комунікативно доречні одиниці залежно від ситуації спілкування. Значення має і робота зі словниками, яка підкреслює зв'язок між лексикологічними знаннями та їх стилістичним застосуванням. Також у такий спосіб стилістика все ще інтегрована в систему мовних норм, однак уже краще дозволяє виявити її потенціал як практико-орієнтованої дисципліни.

В 11 класі стилістика представлена окремим розділом «Стилістична норма», що говорить про якісно новий етап в опануванні української мови. Програмою передбачено вивчення ключових понять – «стиль», «стилістична норма», «стилістична помилка» – і водночас формування цілісної системи компетентностей [56]. Знаннєвий компонент передбачає розпізнавання стилістичного забарвлення мовних одиниць усіх рівнів – від лексичних і словотворчих до синтаксичних. Діяльнісний компонент вимагає уміння цілеспрямовано добирати, замінювати, редагувати мовні засоби з урахуванням їх функційно-стилістичних властивостей, а також аналізувати тексти різних стилів. А ціннісний та емоційний компоненти підкреслюють гуманістичний вимір мовної освіти, адже формують у школярів не лише мовленнєву вправність, а й культуру мислення, комунікативну чутливість і відповідальність за власне слово.

Тематика розділу «Стилістична норма» охоплює широке коло питань: стилістичне використання багатозначних слів, омонімів, синонімів, антонімів і паронімів; виражальні можливості фразеологізмів; стилістичну роль слів іншомовного походження, неологізмів та застарілої лексики; особливості використання словотворчих засобів і граматичних форм; вимоги до

синтаксичних одиниць у різних стилях [56]. Рекомендовані види роботи (редагування текстів, уточнення значень, добір синонімів, стилістичне конструювання речень тощо) передбачають активну діяльність учнів і розвиток навичок свідомого мовленнєвого вибору.

Отже, у програмі рівня стандарту для 10–11 класів стилістика постає як завершальний етап мовної освіти, що синтезує попередні знання та спрямовує їх на формування високого рівня комунікативної компетентності. Її зміст не обмежується суто теоретичними відомостями, а перетворюється на інструмент розвитку мовної особистості, що здатна орієнтуватися у функційно-стилістичному розмаїтті сучасної української мови.

У програмі профільного вивчення української мови в 10 класі особливого значення набуває вивчення стилістики як провідного вектора мовної освіти старшокласників [55]. Навчальний процес будується так, щоб поступове заглиблення у сферу мовознавства невіддільно поєднувалося з розвитком уміння осмислювати стилістичні можливості мови, застосовувати їх у власній комунікативній практиці та критично оцінювати мовні явища з погляду їх доречності у певному контексті. Уже на рівні вивчення лексики увага зосереджується не стільки на описі структурних характеристик слова, скільки на усвідомленні його функціонально-стилістичного навантаження [55]. Поступово досягається залежність між сферою вживання слова і його виражальним потенціалом, дізнаються, як мовні штампи чи канцеляризми, які формально не порушують норми, все ж таки здатні знижувати якість висловлення, а явище інтерференції у двомовному середовищі породжує стійкі порушення лексичних норм [55].

Особливої ваги в профільному курсі набуває словотвір і морфологія, проте й ці розділи не подаються як сукупність граматичних правил. Словотвір розглядається крізь призму стилістики: аналізується виражальний ефект зменшено-пестливих форм, складних слів, аббревіатур, словоскладання, тобто тих ресурсів, які в реальному мовленні створюють емоційне чи експресивне забарвлення, а отже безпосередньо впливають на інтенцію мовця. Морфологія

так само подана не описовим способом: стають зрозумілі стилістичні особливості кличного відмінка, функції форм числа іменників, варіативність використання займенників та інших частин мови [55]. Така робота поступово переконує школярів у тому, що навіть найбільш «нейтральні» граматичні категорії приховують значний виражальний потенціал і, будучи правильно використаними, надають висловленню індивідуальної інтонаційної своєрідності.

Важливо, що вся ця мовна робота вибудовується в системі комунікативної лінії, яка вчить розрізняти різновиди мовленнєвого спілкування – офіційне й неофіційне, публічне і непублічне, а також свідомо добирати вербальні й невербальні засоби залежно від комунікативної ситуації [55]. Стилїстика вже постає як наука про мовленнєвий вибір, тобто про вміння формувати висловлення, враховуючи адресата, мету й умови спілкування. Саме в такій площині розкривається поняття стилістичної системи української мови, її стилів і підстилів, способів організації мовних засобів у тексті.

Завершальним компонентом курсу є соціокультурна лінія, у межах якої засвоєні знання й уміння апробуються у практичній діяльності: підготовці доповідей, написанні публіцистичних заміток, участі у різних формах колективного мовленнєвого життя [55]. У цьому випадку стилїстика потрібна для розвитку умінь адаптувати висловлення до жанру й ситуації, а також для здатності вкласти у текст культурні й ціннісні орієнтири, які виходять за межі власне мовного рівня.

Отже, програма профільного навчання української мови у 10 класі вибудовується як цілісна система, у якій кожен розділ мови розглядається через призму стилїстики, а стилїстика, у свою чергу, стає основою мовленнєвої практики. У такий спосіб формується уявлення про мову не лише як про граматичну конструкцію, а як про багаторівневий інструмент комунікації, що дозволяє відчувати силу слова, передати емоцію, підкреслити думку й досягти впливу на адресата. На наш погляд, саме таке бачення української мови відповідає завданню профільної освіти – виховати мовну особистість, здатну

до самостійної творчої діяльності, до тонкого відчуття стилістичних нюансів і до усвідомленого формування власного індивідуального стилю.

В 11 класі профільного курсу української мови навчальний процес будується на базі вже сформованих у старшокласників умінь аналізувати мовні одиниці та тексти з погляду стилістичних особливостей і комунікативної доречності. Важливою частиною курсу стає система функційних стилів сучасної української мови, у межах чого поняття стилю мовлення поєднується з нормою літературної мови, що дозволяє учням оцінювати тексти із позиції культурно-етичного та соціокультурного контексту [55]. На заняттях передбачається глибоке опрацювання основних стилів – офіційно-ділового, художнього, публіцистичного, конфесійного та епістолярного – у поєднанні з практичними завданнями, що спрямовані на розвиток здатності до творчого мовлення.

Художній стиль досліджується через призму естетичної виразності та експресивних можливостей мови. Досліджуються засоби, що забезпечують художню образність, ритміко-інтонаційну структуру, стилістичні прийоми творення атмосфери та характерів у прозових і поетичних текстах.

Таким чином, 11 клас профільного курсу української мови стає завершальним етапом системного розвитку мовної особистості, у межах чого стилістика інтегрує комплекс теоретичних знань, лінгвістичних умінь і практичних навичок. У такий спосіб учні не просто оволодівають прийомами аналізу та створення текстів різних стилів, а й вчать самостійного творчого мовлення, усвідомлюють важливість норм української літературної мови, розвивають критичне ставлення до мовних явищ і здатність адаптувати власне висловлення до комунікативної ситуації та потреб аудиторії. У такому контексті профільний курс української мови у порівнянні із рівнем стандарту забезпечує формування високого рівня функційної та стилістичної грамотності старшокласника, закладає основи для професійного та особистісного самовдосконалення, спрямовує здобувачів на свідоме та відповідальне використання мовних ресурсів у різноманітних сферах комунікації.

Додамо, що в сучасних навчальних програмах з української літератури для учнів 5–6, 7–9 та 10–11 класів синтаксично-стилістичні фігури не виступають окремим об'єктом аналізу [54]. Проте окремі складові синтаксично-стилістичних фігур, серед яких інверсія, анафора чи епіфора, вивчаються в межах уроків літератури і використовуються як приклади виразності мовлення. Аналізуючи художні тексти, здобувачі освіти простежують, як автори застосовують непрямий порядок слів для підкреслення певних думок, повтори на початку чи в кінці фраз для ритмічного та емоційного ефекту тощо.

### **3.2. Синтаксичні стилістичні прийоми та фігури на уроках української мови у профільній школі (на матеріалі поезії Івана Малковича)**

Система вправ для формування навичок розпізнавання синтаксичних стилістичних прийомів і фігур повинна передбачати комплексний і послідовний підхід, який допомагав би старшокласникам розвинути здатність будувати, застосовувати ці засоби у процесі власної мовленнєвої діяльності.

М. Пентилюк підкреслює, що ефективна робота зі стилістики на уроках української мови можлива лише за умови глибокого володіння змістом стилістичних понять, передбачених чинною програмою, знанням особливостей кожного функційного стилю та розумінням можливостей їх інтеграції у заняття з фонетики, лексики, граматики та зв'язного мовлення [36, с. 318]. Це означає, що формування стилістичного чуття і навичок здійснюється через вивчення теоретичних основ стилістики з допомогою практичної діяльності, де особливу увагу приділяють функційно-стилістичному підходу до мовного матеріалу.

А. Попович наголошує на важливості використання автентичних авторських текстів, у яких «зреалізована мовна діяльність носія ідіолекту та моделювання мовного довкілля, яке впливало на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту» [45, с. 306]. При цьому художній стиль

репрезентується як творами класиків української літератури, так і сучасними здобутками письменників, що забезпечує широкий спектр мовних прикладів і різноманітність стилістичних можливостей. Це підтверджує актуальність вивчення стилістики на прикладі творів сучасних авторів, серед яких цільне місце належить Івану Малковичу.

Щодо системи вправ на уроках української мови, то О. Банзерук зосереджує увагу на важливості поетапного засвоєння знань зі стилістики. Першим етапом передбачено виконання усних вправ, які спрямовані на розвиток усного мовлення. Такі завдання тісно пов'язані з виразним читанням та інтонуванням речень і їх компонентів, що дозволяє наочно демонструвати явище милозвучності, ритмічної організації, виразності звукового оформлення поетичних та прозових творів [4, с. 208]. Усні вправи також сприяють закріпленню навичок стилістичного аналізу та визначенню відтінків значень слів, їх функційного та емоційного забарвлення у тексті.

На другому етапі роботи, спрямованому на розвиток писемного мовлення, старшокласники активізують здобуті знання шляхом редагування речень зі стилістичними та нестилістичними помилками, конструювання висловлень і текстів за поданою темою в різних стилях і жанрах [4, с. 208]. Під час цієї роботи відбувається не лише вдосконалення мовної точності, а й формування навичок стилістично обґрунтованого вибору лексичних і синтаксичних засобів, структурування композиції тексту та забезпечення цілісності висловлення.

На наш погляд, вивчення фігур та прийомів стилістичного синтаксису в 10–11 класах треба починати із вправ усного характеру, які дозволяють учням зосередитися на смисловій та емоційній природі синтаксичних конструкцій.

Пропонуємо вправи для вивчення стилістичних засобів синтаксису в 10–11 класах на прикладі творчості Івана Малковича.

Аналіз синтаксично-стилістичних засобів у старшій школі має вагоме значення, адже саме в цьому віці учні здатні глибше усвідомлювати художню природу слова й відчувати стилістичні відтінки мовлення. Вправи, що

спрямовані на вивчення фігур, пов'язаних із відхиленням від логіко-граматичних норм, відкривають простір для поєднання теоретичних знань із практикою, допомагають школярам побачити живу динаміку мови, її здатність порушувати усталені схеми заради створення емоційної напруги, експресивності та глибинних сенсів.

При цьому звернення до поетичного тексту Івана Малковича (на прикладі збірки «Із янголом на плечі») створює сприятливий ґрунт для роботи на уроках української мови. Адже автор нетипово використовує синтаксичні конструкції, унаслідок чого народжується особливий поетичний ритм.

*Вправа 1. Мозковий штурм. Пригадайте приклади з художньої літератури, коли автор свідомо порушує звичний порядок слів. Які відчуття це викликає? Чим такий спосіб побудови відрізняється від звичайного?*

У ході виконання вказаної вправи, учні навчаються бачити інверсію як спосіб виокремлення певного елемента речення. Завдяки інтерактивному методу мозкового штурму старшокласники доходять до висновку, що відхилення від звичної синтаксичної структури є не помилкою, а художнім прийомом, мета якого звернути увагу на найважливіше. Учитель підкреслює, що інверсія допомагає підтримати ритм і структуру вірша.

*Вправа 2. У поданих уривках із поезії Івана Малковича знайдіть приклади інверсії та поясніть її роль у створенні додаткових відтінків змісту й експресії.*

1. Йде в ніде, в невороття, /йде лелійно, як дитя, /і жене його у спину /сірий маятник життя. 2. Якийсь вітер низький жене стебла соломи понад глибокі стежки, повні утоми. 3. Я втомивсь – горлом ніч гоготить, і таке відчуття, що попереду – чорно: все світле збулось і забулось. 4. Я так не граюся, тим паче, що скрекекекає і плаче бульката жабка в лопусі. 5. Кутає благодать їх в найтихішім з садів, пір'ям холодним риплять білі гусятка слідів. 6. Будуть гнати скажено овець, вірних травити псів, що каганчиками язиків світять шлях навпростець.

Важливо, що завдання спонукає учня не просто аналізувати матеріал, а

вчитуватися, щоб розпізнати підтекст, відчувати, як порядок слів впливає на сприйняття змісту. Наприклад, в уривку *Йде в ніде, в невороття, / йде лелійно, як дитя, / і жене його у спину / сірий маятник життя* інверсія підкреслює відчуття безвиході й додає ритмічності тексту.

*Вправа 3. Укажіть прямий і зворотний порядок головних членів у поданих реченнях із поезії Івана Малковича. З якою метою автор вдався до інверсії?*

1. Кутає благодать їх в найтихішім з садів, пір'ям холодним риплять білі гусятка слідів. 2. Десь на звалищі, між будяками, на вугіллі, що мокне роками, янголів два. 3. Розсипались на вітрі – і висять довільні, невблаганні карти долі, та крізь брудні дими із урнових багать хіба розгедиш їх?

Завдання з визначення прямого й зворотного порядку головних членів важливі, адже тренують учнів зіставляти прямий порядок із авторським, аналізувати вплив інверсії на зміст і емоційний тон поезії. У рядку *Десь на звалищі, між будяками, на вугіллі, що мокне роками, янголів два* саме інверсія створює ефект несподіванки: ключовий образ янголів з'являється наприкінці, що надає тексту глибини. Подібні приклади доводять, що синтаксис української мови, особливо поетичний, є рухомим, а також стає інструментом для вираження авторського задуму.

*Вправа 4. Перебудуйте подані речення так, щоб досягнути прямого порядку слів. Як змінився текст? Чому авторська робота над порядком слів у поетичному тексті особливо важлива?*

На черешні, що зрубана  
й спалена давно,  
малий хлопчик до стовбура  
прихилив чоло.  
Якщо добре придивиться –  
можете уздріть  
на сорочці проти серця  
черешеньки слід.

Запропонована вправа допомагає учням зрозуміти роль порядку слів у творенні ритмічної структури поезії та організації рими.

*Вправа 5. Прочитайте подані уривки. Визначте слова й вирази, які повторюються на початку рядків (анафора). Як змінюється емоційний тон завдяки цим повторам? Спробуйте скласти кілька власних речень або рядків із тією самою початковою словоформою.*

1. Хай кожен в цім світі спасеться,  
хай світить з-за темних круч  
довкола кожного серця  
віри твоєї обруч.

2. Все, що я мав – це ти і рідні,  
все, що я вмів – любити вас.

Анафора належить до тих фігур, які учні легко відчують на слух, але тут важливо відчутти не лише «що повторюється», а й «навіщо». Завдяки вказаній вправі школярі усвідомлюють, що повтор – це спосіб наголосити на головному. Крім цього, вправа допомагає учням не просто розпізнати прийом, а й спробувати використати його у власному мовленні. Така практика відкриває також можливість навчитися використовувати інтонацію та покращити ораторські здібності.

*Вправа 6. Прочитайте уривки. Які слова повторюються на початку рядків? Який настрій вони формують? Обговоріть у класі, яка мета цього прийому.*

У Таврії крислаті лаври  
й перлини перські в мідних стернах,  
у Таврії таврянки й таври  
заводять сонну кров в тавернах.

Здобувачі в ході виконання цієї вправи мають зауважити, що однакові початки рядків допомагають автору утримати увагу читача та створюють відчуття руху. Згодом, обговорюючи варіанти заміни повторюваних слів на інші, учні розвивають уважність до нюансів, адже навіть невеликі зміни здатні

зруйнувати ритм чи емоційну цілісність поезії.

*Вправа 7. Складіть есе, використовуючи слова Івана Малковича: «Все, що я мав – це ти і рідні, / все, що я вмів – любити вас».*

Пропонована вправа має творчу спрямованість та допомагає школярам не лише помічати анафору в тексті, а й активно відтворювати її у власному мовленні. Коли учень пише есе, він сам відчуває, як повтор початку формує ритм, об'єднує думки й надає висловлюванню емоційної сили.

*Вправа 8. Що таке епіфора і яку роль вона відіграє в поетичному тексті. Прочитайте уривок уголос. Підкресліть слова, що повторюються наприкінці рядків. Поясніть, як повтор у кінці рядків впливає на настрій поезії.*

Вантажений калиною, сповільна  
він рівно опускається до дна;  
сто років углибає – божевільна  
у тих прозорих водах глибина.

Педагог використовує цю вправу, щоб навчити клас чути «відлуння» рядка й помічати, як фінальне слово закріплює думку. У наведеній строфі кінцівки *сповільна – божевільна* утворюють своєрідну хвилю, про яку йдеться в тексті.

*Вправа 9. Проаналізуйте сполучники у цьому вірші І. Малковича. До якого різновиду вони належать, яку функцію виконують? Знайдіть безсполучниковість. Зіставте два прийоми – безсполучниковість і багатосполучниковість.*

Сумного й неминучого – я знаю –  
попереду багато. Називаю:  
страхи, хвороби, смерті, спів цикад  
у рідній пустці, мимовільні зради,  
і просинання, і зірок принади...  
О серце, що з-за ребер, як з-за ґрат,  
вдивляєшся в це ігрище шалене, –  
навіщо ти утрапило до мене,

щоб мучитись у тілі цім дурнім,  
 щоб знову я схилявся над рікою,  
 і падало лице, й зникало за водою,  
 і щоб ридав я в розпачі німім...

Потенціал цієї вправи полягає в тому, що учні вчаться розпізнавати повторювані сполучники в художньому тексті, визначати їхні функції, а також зіставляти цей синтаксичний прийом із безсполучниковістю.

*Вправа 10. Дискусія «Який прийом – анафора чи епіфора (початок чи кінцівка) – потужніше впливає на читача?». Прочитайте уривки з анафорою та епіфорою. Сформулюйте аргументи на користь «початку» й «кінцівки», наведіть інші відомі вам приклади.*

1. Я зірвусь проти Пруту й Дунаю,  
 я метнуся на Львів і Судак,  
 я сльозу у кулак заховаю –  
 і розірве сльоза мій кулак.
2. Вантажений калиною, сповільна  
 він рівно опускається до дна;  
 сто років углибає – божевільна  
 у тих прозорих водах глибина.

У ході обговорення учні повинні навести аргументи, чому, на їхню думку, анафора чи епіфора впливають на читача, посилюючи авторський задум.

*Вправа 11. Обґрунтуйте роль антитези у поезії І. Малковича «Прийшов – зацвів – зів'яв і шусть у землю». Які слова утворюють антитезу? Як цей прийом впливає на зміст? Складіть власне висловлювання, де протиставляються два явища чи стани.*

Антитеза в наведеному прикладі проявляється у протиставленні розквіту людини та неминучого згасання. Для учнів ця вправа важлива в контексті вивчення стилістичної фігури та для розуміння того, як протиставлення увиразнює думку.

*Вправа 12. Прочитайте подані уривки. Знайдіть у них приклади*

*риторичних звертань.*

1. О Господи! – на тридцять літ всього лиш – з радості ридати, смолити вірні кораблі і книгу Велеса читати... 2. Ех, розганяти – даремно... Боже, які тумани!.. 3. О Батьківщино терниста, мабуть, буде зима.

Потенціал вправи полягає в тому, щоб навчити школярів розпізнавати риторичні звернення та відчуті їх роль у створенні експресивності.

*Вправа 13. Прочитайте уривки й визначте риторичні запитання. Подумайте, чи очікує автор відповіді на них.*

1. На цій чорній землі – що робити білим янголам? – вугіль дробити чи ридати в блакить? 2. Я всі ці довгі дні ключа свого шукаю, – я загубив свій ключ? я мав його чи ні? який він? і чому так пахне він мені, як голочку сосни у пальцях розтираю... 3. Та де ж ті ріки? чом в дубах сто плах і лиш одне човенце?.. У зборсаних, сп'янілих снах дитяче вивітріло серце... 4. Дівчинко моя фіалковая, чом ти мене не любиш?

Риторичне запитання не потребує прямої відповіді, воно саме несе в собі певне твердження або сумнів. Вправа важлива для формування здатності виявляти прихований зміст за формою висловлювання та для розуміння ролі синтаксичних засобів у творенні поетичного тексту.

*Вправа 14. Прочитайте подані уривки та визначте, які засоби вираження риторичного заперечення використав автор. Простежте, як синтаксична організація речень впливає на емоційну силу висловлювання. Створіть власний приклад риторичного заперечення.*

1. Наша нація в чварах сконає...

Я не хочу це чути! Брехня!

2. Я не вірю в повернення війська –

наше військо в землі і в світах,

і ніяка тривога синівська

не збере його знову під стяг.

У наведених уривках риторичне заперечення виражає емоційне напруження. У першому прикладі заперечення має просту, коротку

синтаксичну будову, рваний ритм, категоричність. Другий уривок має складнішу синтаксичну структуру.

*Вправа 15. Прочитайте уривок із поезії І. Малковича. Назвіть використані поетом синтаксичні прийоми.*

Дитинку носить, Бога просить  
і сні дитинчині – мені  
розказує, і в напівсні  
до ката (місяця) голосить.

У вказаному уривку використано повторювані сполучники та синтаксичний паралелізм. Особливої уваги заслуговує синтаксичний паралелізм. З допомогою вправи учні мають дійти до висновків, що паралелізм – стилістична фігура, яка ґрунтується на однотипній синтаксичній побудові двох або більше суміжних фрагментів, що породжує відчуття симетрії.

Отже, особливістю вивчення синтаксично-стилістичних засобів у старшій школі є поєднання теорії, аналізу та інтерпретації. Недостатньо знати ознаки риторичних запитань, паралелізму та інших фігур, потрібно вміти їх побачити в художньому тексті, пояснити роль у відображенні авторського задуму та художні функції.

### **Висновки до розділу III**

Вивчення синтаксично-стилістичних засобів у курсі української мови покликане сформувати навички розпізнавання цих прийомів і фігур у текстах різних стилів (передусім художнього та публіцистичного), а також послуговуватися такими структурами в процесі власної мовотворчості. І хоча стилістика в програмах з української мови лише у старшій школі постає як цілісний елемент, навіть у середніх класах із її допомогою учні можуть краще зрозуміти виражальний потенціал одиниць різних мовних рівнів.

У 10–11 класах вивчення стилістичних ресурсів мови, зокрема синтаксичних засобів, сприяє розвитку мовної та комунікативної компетентності. Комплекс вправ зі стилістичного синтаксису формуватиме

чутливість до синтаксичних засобів і водночас створюватиме умови для застосування вивчених прийомів у власному мовленні. Саме робота з кращими зразками художнього мовлення може підвести школярів до усвідомлення ролі синтаксично-стилістичних прийомів і фігур у творенні стилю.

Здобувач освіти має навчитися не лише упізнавати риторичні запитання, паралелізм, інверсію тощо, а й пояснювати їх функцію, у чому полягає відмінність теоретичних знань від мовленнєвої компетентності. У поезії риторичне запитання може підсилювати емоцію або загострювати увагу читача; з допомогою інверсії змінюється порядок слів та створюється інтонаційний наголос. Відповідно, вивчення цих явищ потребує систематичної роботи із поезією та прозовими творами.

На матеріалі поезії Івана Малковича було створено систему вправ, спрямовану на засвоєння риторичного звертання, риторичного запитання, синтаксичного паралелізму, повторюваних сполучників, анафори, еліпсиса, інверсії тощо. Підготовлені вправи допоможуть розвинути чутливість до можливостей синтаксису й виховувати уважність до слова як до естетичної й духовної цінності.

## ВИСНОВКИ

Стилістичний синтаксис постає як багаторівнева інтегративна система, у межах якої синтаксичні конструкції виконують не лише граматичні, а й експресивні, комунікативні та естетичні функції. Стилістичний синтаксис виступає важливим інструментом мовної інтерпретації реальності, сприяє точному відтворенню смислових відтінків, посиленню емоційності й образності тексту та визначає комунікативну ефективність висловлювання. Стилістичний ефект синтаксичних конструкцій виявляється лише у взаємодії з контекстом, жанром і прагматичною установкою автора.

Аналіз різних підходів до класифікації синтаксично-стилістичних прийомів і фігур засвідчує багатогранність та поліфункційність цих мовних засобів. Дослідники пропонують досить різні системи упорядкування – від поділу за типами відхилення від мовних норм (О. Галич), до функційного групування (І. Качуровський, А. Ткаченко) та граматико-стилістичного принципу (В. Ващенко). Проте всі ці класифікації об'єднує те, що стилістичні фігури розглядаються як засоби поглиблення смислу, увиразнення інтонації, посилення емоційного впливу та організації художнього тексту. Вони формують цілісну систему, що перебуває у постійному розвитку та взаємодії з іншими рівнями мовної структури, тому не піддаються жорсткому та однозначному поділу.

Поетична творчість Івана Малковича, на наше переконання, потребує глибокого аналізу з погляду освоєння синтаксично-стилістичних засобів. Попри їхню ключову роль у створенні ритміки, інтонаційної напруги, емоційного впливу та національно-культурної специфіки текстів поета, дослідники приділяли їм менше уваги, ніж лексичним одиницям. Це визначило тему нашої роботи й загалом розкриває перспективу подальших досліджень творчості Івана Малковича.

Аналіз окремих синтаксично-стилістичних прийомів у поезії автора (інверсія, хіазм тощо) демонструє, що кожен із них має власний експресивний потенціал та специфічні можливості впливу на структуру висловлення.

Зворотний порядок слів, наприклад, дозволяє зміщувати смислові акценти та створювати ритмічну напругу, тоді як хіастичні конструкції забезпечують симетрію, підкреслюють смислові контрасти й формують виразну композицію фрази. Отож, синтаксично-стилістичні фігури становлять важливу частину художнього мовлення в цілому та сприяють розвитку індивідуальної авторської манери, поглибленню смислів і розкриттю емоційно-естетичного потенціалу тексту.

Інверсія допомагає автору сформувати особливу інтонаційність і мелодійність вислову. Поет відступає від традиційного порядку слів, щоб виділити ключові образи, посилити їхню символічність, витримати ритмічний плин поезії.

Повтори в поезії Івана Малковича виконують важливу функцію формування ритму, музичності та смислової структури тексту. Завдяки повторюваним словам і синтаксичним елементам поет створює ефект резонансу, підкреслює ключові образи та емоційні акценти, формує внутрішній рух думки.

Хіазм у поезії Івана Малковича є не просто стилістичною прикрасою, а одним із ключових механізмів побудови його поетичного мислення. Завдяки дзеркальній структурі АВ / ВА поет формує світ, у якому сенси не рухаються лінійно, а віддзеркалюють, переломлюють і доповнюють одне одного. У таких конструкціях поєднуються протилежності. Хіазм у Малковича завжди несе філософське навантаження: він не просто підкреслює контраст, а виявляє глибинну єдність явищ, їх взаємопроникнення та гармонію. Цей прийом формує музичність поетичної мови: дзеркальна синтаксична структура створює «перехрестя» інтонацій і ритму. Малковичеві хіазми часто поєднані з інверсіями, синтаксичним паралелізмом, анафорою, що посилює ефект відлуння та резонансу, робить текст схожим на музичну композицію, де мотив повертається у зміненій формі. Саме завдяки цьому поет досягає ефекту поетичного «кола», у якому перший образ органічно переходить у другий і повертається до початку вже з новим змістом.

У поезії Малковича ці прийоми не лише ритмічні, а й філософські: вони розкривають взаємозв'язок людини і світу, створюючи відчуття гармонії та цілісності.

Вивчення стилістики у шкільному курсі української мови пройшло еволюційний шлях від фрагментарного і другорядного компонента до наскрізної, системної лінії, що інтегрує знання з різних розділів мови. У 5–6 класах стилістика представлена опосередковано, через лексикологію, фразеологію, синтаксис і пунктуацію, що дозволяє формувати початкові навички усвідомленого використання мовних засобів. У 7–9 класах стилістичний компонент розгортається як організована система, яка охоплює морфологію, синтаксис, орфографію, лексику та фразеологію, сприяючи розвитку умінь аналізувати, добирати та застосовувати мовні засоби відповідно до стилю та комунікативного завдання.

У старшій школі (10–11 класи) стилістика набуває статусу самостійного розділу, що синтезує попередні знання і спрямовує їх на формування високого рівня комунікативної компетентності. Учні опановують аналіз і створення текстів різних стилів, оцінюють стилістичну доречність мовних одиниць, формують індивідуальний мовний стиль та здатність адаптувати висловлення до конкретного соціокультурного контексту.

Вивчення синтаксичних стилістичних прийомів і фігур на уроках української мови у профільній школі потребує комплексного підходу, що поєднує теоретичну підготовку з практичними вправами на аналіз і відтворення художніх текстів. Використання поезії Івана Малковича створює сприятливі умови для формування стилістичного чуття старшокласників, розпізнавання інверсії, анафори, епіфори, встановлення функцій різних видів повторів тощо.

Етапність вправ – від усного сприйняття й аналізу до писемного відтворення та творчої продукції – забезпечує не лише засвоєння знань, а й розвиток здатності свідомо використовувати мовні засоби у власному мовленні. Такий підхід сприяє глибшому розумінню художньої природи слова, розширює

мовну компетенцію, формує здатність до емоційного й смислового сприйняття тексту.

Практична значущість нашої роботи полягає у можливості інтегрувати матеріали дослідження в навчальний процес на уроках української мови. Синтаксично-стилістичні фігури, вивчені на прикладі вершинних зразків поезії, не лише допомагають учням осмислити індивідуальний авторський стиль, аналізувати художнє мовлення в цілому, а й слугують зразками для створення власних висловлювань. Таким чином, синтаксично-стилістичні засоби стають дієвим інструментом розвитку критичного мислення, естетичного смаку та комунікативних навичок, що робить їх важливими для сучасної освіти й формування мовної компетентності.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова Н. П. Театралізована модель світу у поезії Івана Малковича з фольклорно-міфологічними мотивами. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія: Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. статей. Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. XXIII, ч. II. С. 36–47.
2. Антонова М. Ю. Стилiстична та риторична природа перелiчення. *Матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф. «Наукова індустрія європейського континенту–2013»*. Філологічні науки. Ч. 23. Прага, 2013. С. 36–39.
3. Арібжанова І. Інверсія як поняття комунікативної граматики. *Українське мовознавство*. 2019. Вип. 49. С. 62–83.
4. Банзерук О. В. Вивчення стилістики у школі. *Література та культура Полісся*. 2008. Вип. 43. С. 223–228.
5. Бербер Н. Стилiстичний синтаксис прози Марії Матіос: ампліфікація поетонімів. *Південний архів. Філологічні науки*. 2017. Вип. 71. С. 12–15.
6. Беценко Т. П. Прикметні риси синтаксичної організації поетичної мови Лесі Українки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-тету ім. І. Огієнка. Філологічні науки*. 2017. Вип. 43. С. 84–90.
7. Беценко Т. Мовно-естетичні знаки української культури в поетичній творчості Івана Малковича. *Культура слова*. 2017. Вип. 86. С. 73–83.
8. Браїлко Ю. Топоніми як маркери визначальних ознак поетичного ідіостилю Івана Малковича. *Рідний край*. 2017. № 1. С. 61–65.
9. Ващенко В. С. Стилiстичний синтаксис: Фігури. *Сучасна українська літературна мова: Стилiстика*. Київ, 1973. С. 356–369.
10. Волкотруб Г. Й. Стилiстика ділової мови. К. : МАУП, 2002. 280 с.
11. Галайбіда О. В. Стилiстично-синтаксичні особливості казок Р. Кіплінга. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-тету ім. І. Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 21–24.
12. Галич О. А. Теорія літератури: Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ: Либідь, 2001. С. 223–243.
13. Горобець І. В. Семантико-синтаксичні особливості ампліфікації в

мові сучасної української преси. *Вісник Запорізького нац. університету. Філологічні науки*. 2019. № 1. С. 29–31.

14. Даньчук А. М. Стилiстичний синтаксис : навч. посiб. К. : КНУ iм. Тараса Шевченка, 2021. 256 с.

15. Дегтярьова І. Стилiстичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.

16. Дiденко Н. В. Стилiстичні особливості синтаксису в коротких оповiданнях В. Камiнера. *Науковий вiсник Херсонського держ. ун-тету. Серiя : Лiнгвiстика*. 2018. Вип. 34(2). С. 49–52.

17. Дуброва О. М. Iнтерпретацiя перелiчення як лексеми i стилiстичного прийому. *Проблеми загального i слов'янського мовознавства*. 2018. № 1. С. 32–42.

18. Дудик П. С. Стилiстика української мови : навч. посiб. К. : Академiя, 2005. 368 с.

19. Дядченко Г. Лексико-стилiстичний аналіз: «Я там колись зустрiнусь iз тiлом...» (І. Малкович). *Культура слова*. № 87, 2019. С. 144-156

20. Євсєєва Г. П. Односкладні номiнати́вні та неповні речення як виразні стилiстичні засоби мови роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». *Дослiдження з лексикологiї i граматики української мови*. 2015. Вип. 16. С. 169–174.

21. Завалій С. Б. Стилiстичний потенціал оксиморонних синтагм у поетичному словнику. *Мова i міжкультурна комунікація*. 2019. Вип. 2. С. 155–167.

22. Завальнюк І. Основні тенденції стилiстичного використання синтаксичних одиниць у мові української преси початку ХХІ ст. *Науковий вiсник Чернівецького ун-тету. Слов'янська філологія*. 2009. Вип. 475–477. С. 543–551.

23. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк, 2011. 992 с.

24. Загнітко А. Сучасний лiнгвiстичний словник. Вiнниця : Твори, 2020.

920 с.

25. Капелюшний А. Практична стилістика української мови : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероблене. Львів : ПАЮ, 2007. 400 с.

26. Качуровський І. В. Основи аналізу мовних форм. Стилїстика. Фїгури. Тропи. Світ, 2011. 86 с.

27. Козак Р. В. Синтаксичний концепт ускладненого речення сучасної української мови. *Вїсник Кам'янець-Подільського нац. ун-тету ім. І. Огієнка*. Фїлологічні науки. 2015. Вип. 40. С. 118–122.

28. Космеда Т. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лїнгвістики. Граматика оцїнки. Граматична їгрека (теоретичне осмислення дискурсивної практики) : монографїя. Дрогобич : Коло, 2013. 212 с.

29. Котвицька В. А. Анафоричні повтори в романі Герти Мюллер «Herztier»: структура та функційне навантаження. *Вчені записки Таврійського нац. ун-итету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Фїлологія. Соцїальні комунїкації. 2020. Т. 31(70), № 3(1). С. 136–140.

30. Кочан І. Лїнгвістичний аналіз тексту. К. : Знання, 2008. 424 с.

31. Лонська Л. І. Хїазм як одиниця експресивного синтаксису (на матеріалі роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого»). *Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження* : м-али Міжнар. наук. читань ... / відп. за вип. : О. В. Кульбабська. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 304–305.

32. Малкович І. Все поруч: вибрані вірші, переклади, есеї, інтерв'ю. К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 336 с.

33. Малкович Іван. Творчість. Вірші, поезія. URL: [www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=18&type=tvorch](http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=18&type=tvorch)

34. Марченко Т. В. Еволюція поглядів на неповне речення. *Наукові праці Чорноморського держ. університету ім. П. Могили*. Сер. : Фїлологія. Мовознавство. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 79–85.

35. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. К. : Вища школа, 2003. 360 с.

36. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підруч. для студ. філол. факультетів університетів / за ред. М. І. Пентиліук. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

37. Мінкова О. Ф. Експресивний потенціал оксиморона в українському публіцистичному дискурсі. *Вісник Запорізького нац. ун-тету. Філологічні науки*. 2019. № 1. С. 52–55.

38. Мірченко М. В. Односкладність, неповнота, еквівалентність простого речення. *Науковий часопис Національного пед. ун-тету ім М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 109–113.

39. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. URL : [https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagaln %20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf](https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagaln%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf)

40. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf>

41. Москалець К. Вічно перша книга (фрагменти статей). *Подорожник*. Вид. 2-ге, допов. Вірші вибрані та найновіші. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. С. 263–275.

42. Островська Л. Теоретичні проблеми синтаксису сучасної української мови : навч. посіб. відп. ред. С. Пономаренко. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. 240 с.

43. Поворознюк С. І. Семантико-стилістичні особливості порівнянь у поезії Івана Малковича. *Лінгвістичні дослідження*. 2012. Вип. 33. С. 94–98.

44. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти /вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.

45. Попович А. Дисциплїна «Стилїстика української мови»: предмет і об'єкт вивчення. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 22(2). С. 301–305.

46. Розенблум Оксана. Review: Ivan Malkovych, editor and compiler. *Antolohiia ukrains'koi poezii: XX stolittia* [Anthology of Ukrainian Poetry: Twentieth Century]. *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 4(2), 2017.

47. Слабошпицький М. Дивна здатність універсалїзму. Нотатки про книжку Івана Малковича «Подорожник з новими віршами». *Лїтературна Україна*. 2016. 18 серпня (№ 31). С. 6.

48. Словник тропів і стилїстичних фігур / за ред. В. Ф. Святовець. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 176 с.

49. Струк І. Стилїстичний синтаксис і структура авторських приміток у творах Ольги Кобилянської. *Культура слова*. 2024. Вип. 101. С. 152–161.

50. Сучасний художній дискурс: мовностилїстичний вимір : колективна монографія ; за заг. ред. проф. Ж. Колоїз. Кривий Рїг : ФОП Маринченко С. В., 2024. 406 с.

51. Тележкіна О. О. Хїазм як мовностилїстичний прийом у віршовій оповіді (на матеріалі української поезії II половини – початку ХХI столїття). *Лїнгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 46. С. 130–137.

52. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до лїтературознавства) : підруч. для студ. вищ. навч. закл. з гуманіт. спец. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.

53. Тригубишин В. І. Специфіка мовної особистості І. Малковича. Мовні і концептуальні картини світу. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. С. 308–314.

54. Українська лїтература. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту) / Р. В. Мовчан. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni->

navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku

55. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

56. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 10–11 класи. Рівень стандарту. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

57. Ходаковська Н. Г. Синтаксично-стилістичні засоби поетичної мови У. М. Рільке. *Наукові записки Національного ун-тету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 56. С. 317–320.

58. Хлистун І. Своєрідність художнього освоєння антропонімної лексики в поезії Івана Малковича. *Філологічний часопис*. 2015. Вип. 1. С. 113–120.

59. Циганок Г. М. Розвиток української фонетичної термінології ХХ–початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2017. 234 с.

60. Чабаненко В. Стилістика експресивних засобів української мови : Монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

61. Шитик Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : монографія. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 474 с.

62. Шульжук К. Ф. Багатокомпонентне складне речення. *Українська мова*. Енциклопедія. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 40.

63. Шуміло С. М. Ампліфікація в літургійній гімнографії та стилі «плетіння словес»: до питання про богослужбові джерела. *Сіверянський літопис*. 2021. № 1. С. 146–161.

64. Яремчук І. М. Основи стилістичного синтаксису (в рамках курсу «Порівняльна стилістика німецької та української мов»). *Науковий вісник Міжнародного гуманіт. ун-тету. Серія : Філологія*. 2021. Вип. 52(2). С. 36–38.